

А Р Х И В С К И ГЛАСНИК

ИНФОРМАТИВНИ БИЛТЕН АРХИВИСТИЧКОГ ДРУШТВА СРБИЈЕ
БРОЈ 19, 2024.

Изложба архивских докумената и фотографија

Учешће српских олимпијаца (Југославија)
на летњим олимпијским играма (1920–1988)

Од 26. јуна до 19. јула 2024.

Exposition de documents d'archives et de photographies

D'Anvers à Séoul
Participation des athlètes serbes (Yougoslavie)
aux Jeux olympiques d'été (1920-1988)

Du 26 juin au 19 juillet 2024.

**АРХИВИСТИЧКО
ДРУШТВО СРБИЈЕ**

АРХИВСКИ ГЛАСНИК

Информативни билтен
Архивистичког друштва
Србије

Број 19

2024. година

ISSN 1820-6298

Оснивач и издавач

Архивистичко друштво
Србије
11000 Београд
Карнегијева 2

За издавача

Лела Павловић

Уредник

Мирјана Миленковић

Чланови редакције

Др Светлана Стефановић
Др Борис Булатовић
Зорица Смиловић
Александар Рафаиловић

Секретар АДС

Марија Тодоровић

Адреса редакције

Карнегијева 2
11000 Београд

Телефон

011/3370-781

Лектура

Слободан Николић

Технички уредник

Зорица Смиловић

Штампа

Grafoprint, Горњи Милановац

Тираж

300

*Стихови аутора нису одраз
стихова Редакције*

*Број је штампан средствима
Архивистичког друштва
Србије и
Министарства културе
и информисања Републике
Србије*

Писана реч је незамењиво средство за правилно разумевање и ширење истине о човеку. Када је хармонично написана с аспекта композиције може се поредити са музиком и за читаоца представља веома интензивну естетику и духовну емоцију која осветљава смисао човековог земаљског постојања. Тако написана реченица је манифестација људске тежње ка божанском, као и оправдање чежње за лепотом.

Чувајући разноврсне записе који настају у друштву, архивисти помажу да се та истина не изгуби у времену, да остане доступна грађанству, заинтересованим истраживачима, научницима, писцима и уметницима који сазнања и инспирацију налазе у њима.

Свесни значаја писане речи и њеног чувања, архивисти се струковно организују и преко удружења реализују усвојене одлуке Скупштине Друштва. Даље активности се одвијају преко Извршног одбора АДС у чијем чланству је 2024. године дошло до промене: Весну Милојевић заменила је Драгана Симоновић (резервни члан), док је Стојанку Бојовић у Надзорном одбору заменио Жељко Марковић (такође резервни члан).

У 2024. години Одбор је одржао четири састанка (1. марта, 17. маја, 26. новембра и 6. децембра). Активност која је почетком године окупирала архивску струку била је расправа у вези са применом софтвера електронске писарнице, електронске архиве, уредбених прописа у вези истог у делатности јавних архива у Србији, што је резултирало достављањем мишљења и предлога Архивистичког друштва Србије Државном архиву Србије, председнику Владе Републике Србије, Министарству културе Републике Србије и Канцеларији за информационе технологије. Ово обавештење подстакло је чланове подружнице Друштва коју чине запослени из архива Краљева, Крушевца, Крагујевца, Новог Пазара, Ниша, Лесковца, Ваљева, Чачка, Јагодине и Ужица да одрже два састанка: у Чачку (март) и Крагујевцу (септембар). Расправљало се о имплементацији електронских програма, предлогу да служба заштите архивске грађе и документарног материјала ван архива буде у оквиру програма АРХИС без увођења архива у централну електронску евиденцију, јер архиви нису административне организације нити органи управе, већ установе културе које се баве заштитом културног наслеђа. Архивска грађа је у малом проценту дигитализована, смештајни капацитети архива се често налазе на удаљеној локацији од управне зграде, а на издавању уверења ради мали број архивиста. Поново је предложено да софтвери и опрема (скенери, сервери, рачунари, плотери) буду истоветни за све архиве, да могућност за претраживање буде уједначена и да заштита дигитализованих фондова буде поуздана и трајна.

Друштво је радило на организовању саветовања које сваке године има другог домаћина. Тако је Организациони одбор VIII Међународног архивистичког саветовања (Љиља Дожић, Милан Стојановић, Татјана Сегединчев, Милорад Јовановић, Борис Булатовић, Јасмина Латиновић, Слободанка Цветковић и Лела Павловић), заједно са Историјским архивом у Сенти, захваљујући финансијској подршци Републике (2.100.000 динара) у потпуности реализовао пројектне активности. Министарство културе Републике Србије финансирао је три пројекта Друштва: Организацију саветовања „Сента 2024“, библиографију часописа „Архивист“ (1951–1989), који је приредила Слободанка Цветковић, архивски саветник, и штампу зборника радова Архивска грађа у теорији и пракси број 7 и информативног билтена „Архивски гласник“ број 18. Трошкове штампања пропагандног материјала сносио је домаћин Саветовања, Историјски архив у Сенти, на челу са директором, господином Иштваном Фодором.

На Саветовању у Градској Кући у Сенти 9. октобра 2024. свечано је потписан Протокол о сарадњи са Словачким архивистичким друштвом који су потписале Лела Павловић и др Мартина Оросова, председнице два струковна удружења.

Одмах после успешно завршеног саветовања Извршни одбор је започео рад на организовању следећег. Предлог директора Светлане Станковић да Међуопштински историјски архив у Шапцу буде домаћин IX Међународног архивистичког саветовања прихваћен је

једногласно, па је Извршни одбор АДС донео одлуку да ће архивисти 2025. године организовати скуп у Шапцу. Том приликом су изабрани и чланови Организационог одбора: Милорад Јовановић, Јасмина Латиновић, Велибор Тодоров, Милан Стојановић, Борис Булатовић, Слободанка Цветковић, Радомир Петровић и Лела Павловић.

Сарадња са удружењима архивиста из окружења резултирала је новим видом повезивања и комуникације. Иницијатива др Јасмине Живковић и др Мирослава Новака о организовању *on line* Међународног округлог стола „Архивски фонд, архивска збирка, основни архивистички принципи и електронска архивска грађа / електронско архивирање“ реализована је децембра 2024. године. У организацији су учествовали Историјски архив Пожаревац, Покрајински архив Марибор, Архивско друштво Словеније и Архивистичко друштво Србије. Пракса *on line* радионица показала је да брзина комуникације игра важну улогу у раду архивиста, посебно што су презентоване теме биле веома актуелне: „Од папира до е-архивске грађе – стручна архивистичка промишљања и дилеме“ (др Јасмина Живковић); „Upravljanje z e-dokumentacijo v sistemu Krpan“ (др Мирослав Новак); „Predstavitev zajemanja in obravnavanja elektronskega dokumenta v dokumentnem sistemu Krpan“ (Gordana Šovegeš Lipovšek); „Електронска државна писарница – практична примена у органима управе на примеру општине Велико Градиште“ (Весна Милановић, шеф одсека за општу управу, Општинска управа Велико Градиште). У име Извршног одбора АДС учеснике је поздравио Милан Стојановић, а у дискусији су учествовали архивисти из Прокупља, Ниша, Пирота, Враћа, Државног архива Србије, Архива Југославије, Историјског архива Београда, Панчева, Беле Цркве, Шапца, Пожареваца, Покрајинског архива Марибор, као и запослени на пословима писарнице из Општинске управе Велико Градиште. Договорено је да и наредне године АДС учествује у организацији *on line* радионице како би се омогућила бржа размена информација између архива, струковних удружења и ималаца и стваралаца архивске грађе.

Међу члановима струковног удружења већ неколико година је присутна мисао о неопходности измена или допуна Статута. Извршни одбор је предложио чланове Комисије за нормативну делатност чија су имена прослеђена Скупштини на даљу сагласност. Први задатак Комисије би био да предложи измене Статута, које би биле достављене архивима на јавну расправу, после које би коначни текст Статута био прослеђен Скупштини на верификацију. Највиши орган Друштва није одржао заказану седницу крајем децембра 2024. године, јер је од 60 делегата Скупштине из свих архива Србије долазак потврдило њих само 17. За одржавање седнице и легитиман рад неопходно је присуство већине делегата (31). Због слабог одзива и немогућности да се обезбеди кворум, били смо принуђени да одложимо седницу Скупштине.

Чланови Извршног одбора позвали су делегате да одговорније приступе повереним задацима у раду Друштва, како из одговорности према осталим члановима Скупштине струковног удружења, тако и према колегама који су их у архивима делегирани за представнике у органима Друштва. Волели бисмо да се оваква ситуација не понови и да много ревносније извршавамо своје обавезе. Удружење постоји у циљу унапређења струке и положаја архивских радника у Србији, тако да смо сви подједнако важни и неопходни у раду Архивистичког друштва Србије које се захваљујући нашем ангажовању развија и напредује. 🇷🇺

Лела Павловић, архивски саветник
Председница Архивистичког друштва Србије

Слободанка Цветковић, архивски саветник
Историјски архив Пожаревац

ИЗВЕШТАЈ СА МЕЂУНАРОДНОГ АРХИВИСТИЧКОГ САВЕТОВАЊА „СЕНТА 2024“

VIII Међународно архивистичко саветовање одржано је у Сенти од 9. до 11. октобра 2024. године у организацији Архивистичког друштва Србије, домаћина Историјског архива у Сенти и уз сарадњу са Међуопштинским историјским архивом у Чачку. Генерални покровитељ било је Министарство културе и информисања, а велику помоћ пружили су сада већ редовни пријатељи Саветовања, компаније *Trevis d.o.o. Beograd* и *Metal Furniture Plus d.o.o* из Београда.

Свечано отварање, у присуству више од 150 учесника и гостију из земље и региона, уприличено је у среду, 9. октобра. Госте су поздравили Лела Павловић, председница Архивистичког друштва Србије, господин Жолт Богнар, члан Општинског већа Општине Сента задужен за област образовања и културе, затим др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине и домаћин саветовања Иштван Фодор, директор Историјског архива Сента. У име Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама АП Војводине присуствовао је заменик секретара, господин Мирослав Илић.

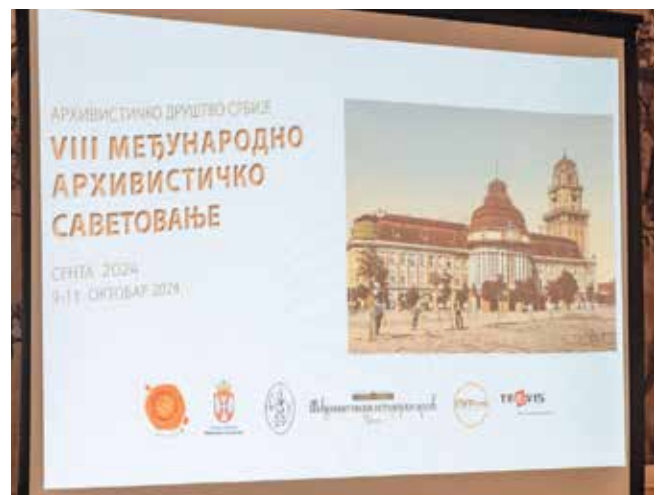

Исте вечери представљен је Зборник радова „Архивска грађа у теорији и пракси“ број 7, са Међународног архивистичког саветовања одржаног у Куршумлијској Бањи 2023. године. О зборнику су говорили рецензенти др Љубинка Шкодрић, виша научна сарадница Института за савремену историју у Београду и архивска саветница, др Саша Илић, виши научни сарадник и архивски саветник запослен у Народној банци Србије, др Мартин Превишић, ванредни професор на Филозофском факултету у Загребу и уредник публикације Слободанка Цветковић, архивски саветник.

У оквиру церемоније отварања свечано је потписан *Протокол о сарадњи* са Словачким архивистичким друштвом. Протокол су потписале Лела Павловић и др Мартина Оросова, председнице два струковна удружења.

На крају свечаног програма учесницима су пријатељи Саветовања, компаније *Trevis d.o.o. Beograd* и *Metal Furniture Plus d.o.o*, представили свој производни програм, као и могућности унапређења смештајних простора у архивима.

Директор Туристичке организације Општине Сента Корнел Лашковић представио је туристичке потенцијале своје општине, посебно апострофирајући Битку код Сенте (1697) и њен значај за историју, културу и туризам ове општине. Вече је завршено коктелом уз дегустацију пробраних вина и музички програм у извођењу Снежане Берић.

Радни део саветовања у четвртак, 10. октобра, започео је представљањем Информативног билтена Архивистичког друштва Србије, Архивског гласника број 18,

Домаћини саветовања „Сениа 2024“
Ишћиван Фодор, дирекћор Истћорисћкој архива Сениа и
Иосћођа Хајналка Бурањ, Иредседница Оишћиине Сениа

у коме су учествовали чланови редакције Гласника: Зорица Смиловић, архивски саветник, и др Борис Булатовић. Представљање Гласника пратила је и председница Општине Сента, госпођа Хајналка Бурањ.

У радном делу Саветовања истог дана уследило је представљање радова на две теме. На тему *Актуелни проблеми архивске теорије и праксе* излагања је представило десет аутора и ауторки: Милена Поповић Субић из Архива Војводине – *Архивска грађа у електронском облику*; Александар Бережнов из Историјског архива Краљево – *Фотографије генерисане вештачком интелигенцијом – ризик за архиве*; мр Мирјана Богосављевић из Државног архива Србије – *Примена вештачке интелигенције у архивима – потреба или само изазов нове технологије*; коауторски рад Марка Радовановића и др Светлана Стефановић из Архива Југославије под насловом *Апликација за обраду, претрагу и преглед дигитализоване фото-архиве ТАНЈУГ*; Стјепан Прутки из Државног архива у Вуковару на тему *База заједничких података земљишних књига и катастра – услов успешне трансформације у дигитално друштво*; Мирјана Димитријевић из Историјског архива Лесковац – *Примена здравственог информационог система Heliant на примеру Опште болнице Лесковац*; др Наташа Димитрић из Библиотеке Матице српске у Новом Саду – *Јонске течности као идеални представници зелене хемије, у сврху дезинфекције папирне архивске и библиотечке грађе*; Душан Жугић из Историјског архива Ужице – *Архивски депо у ери дигитализације. Искусство Историјског архива Ужице*; Горан Судимац из Државног архива Србије – *Савремене опрема за архивске депое која се примењује у свету*; Синиша Дома-

зет из Архива Босне и Херцеговине – *Сигурна локација или последња дестинација. Примери из архивских депоа Архива Босне и Херцеговине*. Модератори ове сесије били су Александар Бережнов (Историјски архив Краљево) и др Светлана Стефановић (Архив Југославије).

На другу тему *Човек у архиву* своја истраживања и резултате представило је шест аутора: др Мартин Превишић са Филозофског факултета у Загребу на тему *Настава историје на Филозофском факултету у Загребу и истраживачки рад студената у архивима*; Срђан Сивчев из Историјског архива Кикинда – *Нове перспективе у Историјском архиву Кикинда: јачање и позиционирање улоге архива у локалној заједници*; Наташа Милошевић Дулић из Историјског архива Пожаревац – *Оштећења архивске грађе настала дејством микроорганизама, методе и средства за дезинфекцију и њихов утицај на људе и животну средину*; МА Елма Дервишбеговић из Историјског архива Сарајево рад на тему *Успомена на Раишда Хајдаревића (1914–1980)*; Видосава Ераковић из Архива Југославије – *Едукација архивских радника – југословенско искуство и пракса*; Душан Гутеша из Државног архива Србије на тему *Виша звања у архивској делатности: изазов који траје*. Модератори ове сесије били су Срђан Сивчев (Историјски архив Кикинда) и Видосава Ераковић (Архив Југославије).

Паралелно са одржавањем прве сесије у четвртак, за ствараоце архивске грађе, државне органе и носиоце јавних овлашћења, као и представнике привредних предузећа (архиваре и заинтересоване архивисте запослене на пословима заштите архивске грађе ван архива), организована је едукативна радионица на тему *Актуелна питања у систему заштите архивске грађе и документарног материјала у Србији*. Предавачи на радионци биле су архивске саветнице др Јасмина Живковић (Историјски архив Пожаревац), Марија Тодоровић (Историјски архив „Шумадије“ Крагујевац) и Милена Поповић Субић (Архив Војводине).

Домаћини су за учеснике након завршетка радног дела организовали факултативне програме и то посете родној кући Стевана Сремца, Музеју чоколаде *R  el Chocolate* и обилазак Спомен-видиковца „Битка код Сенте“.

Трећег дана Саветовања, у петак 11. октобра, на тему „Извори за економску историју“ излагало је тринаест аутора и ауторки: др Слободан Селинић из Института за новију историју Србије – *Економска историја Србије у првој половини осамдесетих година 20. века у архивским изворима*; др Иван Ристић из ОШ „Вук Караџић“ у Крушевцу – *Бугарске репарације и ратна одштета као економско и политичко питање после Првог светског рата – поглед кроз архивску грађу*; Горан Милосављевић из Историјског архива „Шумадије“ у Крагујевцу – *Улога трговачке елите у Српској револуцији. Један осврт на лични фонд Николе Милићевића Луњевице*; Миљана Ђорђевић из Историјског архива Ниш – *Лични фондови у Историјском архиву Ниш као извор за проучавање економске историје*; др Драгомир Бонџић из Института за савремену историју из Београда – *Архивска грађа о оснивању и почетку рада Економског факултета*

у Београду; МА Драган Белеслић из Историјског архива Кикинда – *Пореске књиге Великокикиндског привилегованог дистрикта (Велика Кикинда)*; др Весна С. Алексић из Института за новију историју Србије из Београда – *Архивски фондови банака као извор за изучавање економске историје Краљевине Србије/Југославије*; Ивана Јовановић из Историјског архива Ниш – *Архивски фондови новчаних завода у Историјском архиву Ниша – извор за проучавање економске историје Ниша*; др Соња Јерковић из Народне банке Србије – *Архивска грађа Привилеговане народне банке Краљевине Србије (1883–1919) као извор за изучавање економске историје Краљевине Србије*; Амела Бедаковић из Историјског архива Сарајево – *Фонд Трговачка и обртничка комора за Босну и Херцеговину (1909–1963)*; мр сци. Александра Пијук Пејчић, такође из Историјског архива Сарајево, на тему *Сарајевска пивара (1864–1946) као извор за економску историју*; ко-атурски рад др Татјане Кикић из Агенције за привредне регистре и Александре Матић из Државног архива Србије – *Архивска грађа Агенције за привредне регистре као историјски извор за проучавање привредне историје у Републици Србији*; рад Мирослава Јаћимовића из Архива Војводине – *Грађевински гигант „ГДП канал ДТД“ као извор за економску историју Југославије и Србије* завршио је низ излагања аутора у оквиру Саветовања. Модератори ове сесије били су Горан Милосављевић (Историјски архив „Шумадије“ Крагујевац) и Миљана Ђорђевић (Историјски архив Ниш).

Аутори су на задате теме актуализовали бројна питања: питање електронског документа, његовог настанка, чувања, архивирања и коришћења у пракси. Излагачи су се у својим радовима дотакли и све чешће примене вештачке интелигенције указујући на реалне опасности, али и предности, њеног коришћења у архивима. Дигитализација докумената тражи и одговарајућа софтверска решења која ће на најједноставнији начин омогућити архивистима унос података о документима и фондовима у складу са важећим међународним стандардима, водећи рачуна о потребама истраживача. Указано је и на мањкавости неких поступака дигитализације. Поново је истакнуто колико су смештајни простор и одговарајућа опрема важни за адекватно чување и заштиту архивске грађе и ефикасан рад запослених, а с тим у вези покренуто је и питање дигитализовања радних процеса у архивима. Нови еколошки приступи конзервацији архивске грађе такође су били предмет занимања архивских стручњака и конзерватора, са циљем да средства дезинфекције и конзервације буду еколошка, да не утичу негативно на природу, али такође да не утичу инвазивно како на архивску грађу, тако и на здравље и безбедност људи. По први пут у оквиру излагања посвећена је пажња заштити здравља и безбедности радника запослених у архивима. У оквиру теме посвећене архивској грађи о економској историји излагали су стручњаци из архива и научних института о документима, фондовима и збиркама у домаћим и страним архивима који бацају сасвим ново светло на прошлост економске историје Србије и земаља у региону.

Након излагања, архивисти су кроз дискусију изнели своја запажања, а Слободанка Цветковић је у

име Комисије за закључке представила прелиминарне закључке Саветовања. Завршном речју Леле Павловић успешно је приведено крају осмо по реду Мађународно архивистичко саветовање, које је поново окупило бројне колеге из архива у Србији, пре свих, наших матичних архива, Државног архива Србије, Архива Војводине и Архива Косова и Метохије, затим Војног архива и историјских архива Новог Сада, Београда, Враћа, Лесковца, Ниша, Прокупља, Пирота, Суботице, Кикинде, Јагодине, Зајечара, Смедерева, Беле Цркве, Смедеревске Паланке, Сомбора, Панчева, Пожаревца, Крагујевца, Крушевца, Краљево, Сенте, Зрењанина, Чачка, Ужица, али и других научних и културних установа у Републици Србији. Поред колега из Србије, скуп су увеличале и наше колеге из Хрватске и Босне и Херцеговине, из Архива Босне и Херцеговине, Архива Републике Српске, Хисторијског архива Сарајево, Државног архива у Вуковару и Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу.

Посебну част су нам учинили и председници удружења архивских радника: др Мартина Оросова, председница Словачког архивистичког друштва; др Владан Вуклиш, председник Удружења архивских радника Босне и Херцеговине; мр Сејдалија Гушић, председник Удружења архивских радника у Федерацији (БиХ) и Душан Поповић, председник Удружења архивских радника Републике Српске (БиХ). Више од 150 стручњака из земље и региона осми пут заредом су заједнички идентификовали изазове које архивска пракса свакодневно доноси и трагали за најбољим решењима и одговорима.

Организациони одбор VIII Међународног архивистичког саветовања чинили су: Лела Павловић, Фодор Иштван, Љиљана Дожић, др Борис Булатовић, Милан Стојановић, Татјана Сегединчев и Слободанка Цветковић.

Саветовање је ове године било изузетно медијски пропраћено, како у најави, тако и током одржавања, за шта посебну захвалност дугујемо Јасмини Латиновић, архивској саветници из Историјског архива Београда и члану Извршног одбора АДС, која је преузела обавезу и послове односа са јавношћу. О саветовању су тако извештавали бројни медији, како национални, тако и локални портали, али и Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе са верским заједницама АП Војводине. О Саветовању су извештавали портали листова *Новости*, *Политика*, као и информативни веб-портали *Gradski-online*, *Magyarszo*, *Naslovi.net*, *Panonrtv* и бројни други.

Архивистичко друштво Србије, Организациони одбор Саветовања и посебно домаћин, Историјски архив Сента, директор и сви запослени, уз сарадњу и помоћ Међуопштинског историјског архива Чачак, уложили су велики труд да архивске раднике из Србије и региона добро угосте и припреме још једно квалитетно и занимљиво саветовање. Слободно можемо рећи да су у томе заиста и успели.

Све информације о саветовању, закључци, фотографије и видео-прилог доступни су на веб-страници Архивистичког друштва Србије.

ЗАКЉУЧЦИ СА МЕЂУНАРОДНОГ АРХИВИСТИЧКОГ САВЕТОВАЊА „СЕНТА 2024“

- Електронски документ је наша стварност, а не избор или могућност. Архивисти ту реалност морају прихватити и деловати проактивно у смислу укључивања у све процесе и фазе у животу електронског документа, посебно у области правног регулисања и израде одговарајућих информационих система и софтверских решења за рад са документима.
- Вештачка интелигенција (ВИ) све је присутнија у свим областима живота, без обзира колико смо тога свесни или не. Њене могућности не смеју остати неискоришћене у архивима. Међутим, њено коришћење са собом носи и могућности злоупотреба којих архивисти морају бити свесни и у довољној мери припремљени на ризике (фалсификовање докумената, фотографија, чињеница и сл.).
- Вештачка интелигенција се „храни“ подацима који се налазе у дигиталном простору. Архивска грађа и информације које она садржи такође су све присутнији у дигиталном свету. У том смислу и архивска грађа може бити материјал за машинско учење и предмет различитих злоупотреба, независно од тога да ли је настала у аналогном окружењу (па је дигитално трансформисана) или је настала изворно у дигиталном облику. Најбољи вид заштите архивске грађе, без обзира на начин на који је настала, од ризика које могућа злоупотреба ВИ са собом носи, јесте поштовање свих позитивних законских прописа и стручних стандарда, како у процесу дигитализације и кроз поступке за њену дигиталну видљивост када је у питању аналогно настала архивска грађа, тако и током читавог животног циклуса електронског документа за архивску грађу насталу у електронском облику. Истовремено, и креатори ВИ треба да се руководе етичким принципима и ограниче све поступке који могу довести до злоупотреба и нарушавања аутентичности докумената и информација које документи садрже.
- Дигитализација је присутна у бројним радним процесима и различитим делатностима, па и у архивима. Предности дигитализације морају се искористити у пуном обиму, не само кроз дигитализацију архивске грађе, већ и кроз различите радне процесе у архивима који ће олакшати рад (израда топографских показивача, водича, контрола температуре, влажности, заштита од пожара...), те у том смислу треба интензивније наставити са развојем и унапређењем функција АРХИС-а као

једног од начина за дигитализацију радних процеса у архивима.

- Архиви су превасходно установе заштите архивске грађе, те би њихова културно-просветна и едукативна делатност требало да кореспондира са том основном функцијом.
- Заштита архивске грађе у смислу адекватних архивских зграда и опреме и даље је један од најважнијих проблема са којима се архиви сусрећу. Закон о архивској грађи и архивској делатности прописује да су оснивачи архивских установа дужни да обезбеде објекте и услове за смештај архивске грађе. У тренутку док се одржавало ово архивистичко саветовање један архив је био принуђен да из зграде добијене од локалне самоуправе оснивача хитно исељава 3,5 километара архивске грађе у неусловне просторије, 25 километара удаљене од свог седишта! Највећи број архива (осим Историјског архива Града Новог Сада за који је изграђена наменска зграда) нема више расположивог простора за смештај архивске грађе, а простори у којима су смештени најчешће нису у власништву архива. Архивисти са Саветовања зато упућују апел Министарству културе Републике Србије да се проблеми архива у Србији решавају без одлагања, дакле одмах, континуираним утицајем на јединице локалне самоуправе да поштују одредбе Закона о архивској грађи и архивској делатности. Питање простора за смештај архивске грађе и питање стручних кадрова којих је такође све мање у архивима кључни су проблеми који траже хитно решавање. Архивска грађа и архиви не могу заувек чекати боља времена јер је питање заштите и очувања архивске грађе за сваку државу питање егзистенције, као што су за појединца *кров над главом и храна на столу*.
- Архивска грађа на Косову и Метохији подједнако је угрожена као и српски народ. Најскорији примери насилног упада у институције државе Србије и заплена архивске грађе супротни су свим међународним прописима и конвенцијама и заслужују најстрожу осуду. Сваки вид уништења, одузимања, угрожавања, односа према архивској грађи супротно међународним прописима и стандардима, мора бити заустављен. Апелујемо на Министарство културе Републике Србије да пред међународним институцијама што хитније покрене питање заштите архивске грађе као дела српског културног наслеђа на Косову и Метохији и дела јединственог архивског фонда Републике Србије, те да се свако даље непримерено поступање у коме архивска грађа може бити оштећена или уништена одмах заустави. Архивска грађа је најважнији и неоспо-

риви доказ живота и деловања како Срба, тако и других грађана на Косову и Метохији, те држава мора предузети све мере да се она заштити и врати под окриље архивских установа Републике Србије. Крађа и уништење културног блага, распарчавање архивских фондова државних органа и установа није прихватљиво и не сме бити толерисано.

- Поред архивске грађе, у архивима морају бити заштићени и људи. У заштити људи и архивске грађе морају се бирати средства која ће бити прихватљива за здравље људи, за безбедност архивске грађе, али и за природу. Директори архива морају бити свесни опасности и ризика који постоје, те је потребно да се из употребе избаце супстанце које могу бити опасне по људе и околину, али и архивску грађу (формалин, тимол...). Директори архива морају обезбедити здраво радно окружење и инсистирати на набавци опреме и материјала којима ће се вршити дезинфекција архивске грађе приликом њеног пријема у строго контролисаним условима. Средства за дезинфекцију морају бити „зелена“, то јест еколошки прихватљива и безбедна како за људе, тако и за архивску грађу и околину.
- Поред конзерватора папира, архивима ће ускоро бити потребна и нова занимања која ће се бавити дигиталном презервацијом и конзервацијом.
- Једна наука се не може сматрати науком ако нема истражену и написану сопствену историју. Зато је истраживање тема из историје архивистике и писање биографија значајних архивиста важно на путу дефинисања архивистике као науке.
- Архивски кадрови су у озбиљном проблему, све их је мање, а образовна структура у архивима је све неповољнија. Из тог разлога важно је што хитније размишљати о формалном образовању архивиста (обезбедити одговарајуће студијске програме на универзитетима), затим њиховом стручном усавршавању кроз рад (морају се израдити план и стратегија неформалне едукације) и мотивисању запослених да стручно напредују. Потребно је, у том смислу, израдити и донети нови правилник о полагању стручног испита у архивима, а на основу Закона о архивској грађи и архивској делатности и реформисати програм полагања у складу са потребама савремених архива.
- Веома је битно и да се обезбеде финансијска средства и изврше потребне измене у правилницима о организацији и систематизацији у оквиру установа како би сва до сада и убудуће стечена виша стручна звања архивских радника била вреднована кроз плату. Апелујемо

зато на Министарство културе Републике Србије да што хитније утврди динамику и јасне рокове преласка архива у надлежност Министарства културе, како је то Законом о архивској грађи и архивској делатности предвиђено. Синтагма у Закону „када се стекну услови“ није прихватљива у једном важном правном акту какав је Закон, а архивистима не пружа довољну сигурност. Локалне самоуправе произвољно процењују давања за архиве и врло често не вреднују стручна звања архивиста. Апелујемо на директоре архивских установа да до преласка на финансирање архива од стране Министарства културе предузму све што је у њиховој надлежности и у договору са органима јединица локалне самоуправе изврше одговарајуће измене и допуне правилника о организацији и систематизацији, планирају и траже одговарајућа средства од оснивача, како би сви запослени који су стекли виша стручна звања могли да имају и припадајућу плату.

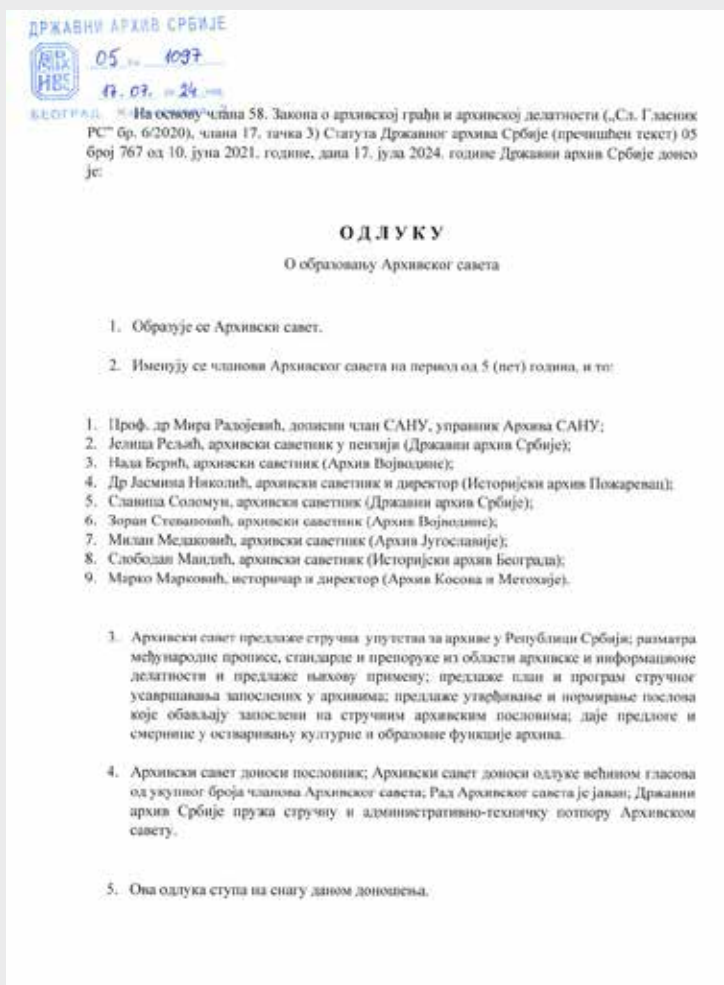
- Архивистима приправницима потребно је обезбедити одговарајуће менторе, стручне раднике који ће их током приправничког стажа водити кроз процесе рада у архиву и пружати практичну стручну помоћ у припреми стручног испита. Добар архивиста може бити само онај који је својим знањем објединио цео процес, све фазе у заштити архивске грађе, од њеног настанка код ствараоца, преко уласка у архив, па до њеног сређивања, обраде, дигитализације и/или микрофилмовања и израде научно-обавештајног средства, односно описа и представљања јавности.
- Извори за економску историју представљају количински значајан и садржајно веома важан део архивске грађе у архивима, али којем није посвећивана дужна и довољна пажња. Из тог разлога упућујемо предлог архивским установама да у својим програмима рада у делу сређивања и обраде и израде обавештајних средстава укључе у већој мери и фондове и збирке значајне за изучавање економске историје, како за архивску грађу старијег периода, тако и за архивску грађу социјалистичког периода. Истраживање ове гране историје треба подстицати у већој мери, а истраживаче мотивисати сређеним, обрађеним и доступним фондовима.

Комисија за закључке:

*Лела Павловић, архивски савешник
(МИА Чачак)*

*Љиљана Дожић, архивски савешник
(Архив Војводине)*

*Слободанка Цвејковић, архивски савешник
(ИА Пожаревац)*

Слободанка Цвейковић,
архивски саветник
Историјски архив Пожаревац

ФОРМИРАН ЈЕ АРХИВСКИ САВЕТ

Након четири године од доношења Закона о архивској грађи и архивској делатности („Службени гласник РС“, бр. 6/2020), Државни архив Србије је 17. јула 2024. године донео одлуку о образовању Архивског савета. У Архивски савет као стручно саветодавно тело, на период од пет година, именовани су проф. др Мира Радојевић (дописни члан САНУ и управник Архива САНУ), Јелица Рељић (архивски саветник у пензији – Државни архив Србије), Нада Берић (архивски саветник из Архива Војводине), др Јасмина Николић (архивски саветник и директор Историјског архива Пожаревац), Славица Соломун (архивски саветник из Државног архива Србије), Зоран Стевановић (архивски саветник из Архива Војводине), Милан Медаковић (архивски саветник из Архива Југославије), Слободан Мандић (архивски саветник из Историјског архива Београда) и Марко Марковић (историчар и директор Архива Косова и Метохије).

Архивски савет, у складу са чланом 58. Закона, образује Државни архив Србије ради обезбеђивања сталне стручне подршке у очувању и развоју архивске делатности. Чланом 59. истог Закона прописано је да има девет чланова које бира директор Државног архива Србије, из реда угледних и афирмисаних стручњака у архивској делатности на период од пет година.

Послове Архивског савета дефинише члан 60. Закона, у коме се каже да у оквиру својих надлежности предлаже стручна упутства за архиве у Републици Србији; разматра међународне прописе, стандарде и препоруке из области архивске и информационе делатности и предлаже њихову примену; предлаже план и програм стручног усавршавања запослених у архивима; предлаже утврђивање и нормирање послова које обављају запослени на стручним архивским пословима и даје предлоге и смернице у остваривању културне и образовне функције архива.

Пред Архивским саветом су велики изазови, али и велика очекивања од стране архивске службе у Србији, те се надамо да ће се ово најважније стручно саветодавно тело на које се дуго чекало, успешно и што хитније ухватити у коштац са вишедеценијским нагомиланим проблемима, али и искушењима дигитализације, електронске управе и електронског архивирања.

Иштван Фодор, архивист
 Историјски архив Сенти
 Történelmi Levéltár Zenta

САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА У СЕНТИ СА УСТАНОВАМА У МАЂАРСКОЈ У ПЕРИОДУ 2014–2024. ГОДИНЕ

Историјски архив у Сенти је у претходних тридесетак година имао значајну улогу у успостављању и развијању стручних односа између архива у Војводини и Мађарској. Током овог периода, прекогранична сарадња је углавном била усмерена на организовање стручних посета и заједничких манифестација. Након централизације мађарског архивског система 2012. године, сарадња са жупанијским архивима, које су изгубиле самосталност, постала је све тежа. Временом је најважнији мађарски партнер Историјског архива у Сенти постао Архив Града Будимпеште који је као градски архив успео да сачува своју самосталност. Велики допринос развоју међународних односа представља и именовање др Иштвана Кењереша на чело институције 2013. године. Новоизабрани директор је од првог тренутка био отворен за сарадњу са архивима ван граница Мађарске.

Пошто је Архив Града Будимпеште један од најзначајнијих архива у Централној Европи, уз помоћ колега из те институције и стручни рад у Сенти достигао је виши ниво у протеклој деценији, посебно у областима заштите грађе и архивске педагогије. Имајући у виду да у Србији, осим једног предмета архивистике који је укључен као изборни предмет на више универзитетских програма, као и курсева који се организују у Државном архиву Србије и Архиву Војводине, још увек не постоји формално образовање за архивске послове на нивоу средњег или високог образовања, од непроцењиве је вредности могућност да наши запослени из прве руке добију информације о новитетима из струке у институцији која је много развијенија од наше. Лични односи формираны током стручних размена веома су важни, јер чине основу међуинституционалних односа.

Архивска педагогија – нови вид промоције

Вероватно се сви архивски стручњаци слажу да су архиви једна од најмање познатих установа културе, које се од свог оснивања боре да своје активности представе широј јавности. Архивска педагогија је последњих година постала одлично оруђе у овој наизглед безнадежној борби. Прве кораке у овој релативно новој области 2016. године предузели смо уз помоћ др Атילה Раца, вишег архивисте у Будимпешти, који је те године посетио Сенту и у две основне школе одржао укупно четири архивско-педагошке радионице. Од тада негујемо континуирану сарадњу и развој у овој области. Само у прошлој школској години одржали смо двадесет шест

радионица на четири различите теме (Сенћанска битка, Тиса – река која нас спаја, Историја папира, Историја Сенте), којима је присуствовало више од 250 ученика основних школа.

Архивско-педагошка радионица у ОШ „Турзо Лајош“

Иако је припрема различитих школских активности задатак који изискује пуно времена и значи додатно оптерећење по архивисте, искуства показују да су и образовне институције и деца веома позитивно реаговали на ову иницијативу.

Заштита архивске грађе

Техничка заштита архивске грађе представља изузетно важан део дугорочног очувања архивских докумената. У нашим архивима још увек не постоји довољна количина воље и/или финансијских средстава за адекватан развој ове области. Ситуација је слична и у Сенти. Иако немамо услове за озбиљније подухвате у вези са техничком заштитом архивске грађе, наши запослени су у више наврата учествовали на стручним усавршавањима Архива Града Будимпеште, где су имали прилике да савладају неке основне вештине и буду оспособљени за извођење једноставнијих и јефтинијих конзервационих поступака.

У новембру 2016. године у Сенти смо организовали једнодневну обуку за архивисте, библиотекарe и музејске раднике. Тема усавршавања је била приказивање поступака и радњи који за циљ имају рестаурацију оштећених докумената и књига, односно успоравање неизбежних штетних процеса који доприносе слабљењу или чак пропадању папира. Предавачи су и у овом случају били истакнути стручњаци Архива Града Будимпеште. Учесници обуке су кроз предавања, праћена демонстрацијом и практичним радом, могли да дођу у

посед вредних теоретских информација и науче једноставније захвате из области рестаурације докумената.

У оквиру пројекта „Очување наших вредности – рестаурација повеља и привилегија из XVII–XX века“ извршена је стручна рестаурација најзначајнијих списа из збирке повеља и привилегија које се чувају код нас. Најважнији део пројекта – рестаурација списка – обављен је под вођством стручњака Адриена П. Хола и Монике Сабо из Будимпеште у августу 2018. године. Након чишћења и рестаурације извршена је и дигитализација докумената. Две наше вредне повеље добиле су нове специјалне архивске кутије у циљу што адекватнијег чувања. У наредној години постигнути резултати били су приказани у оквиру изложбе на отвореном на простору испред сенћанске Градске куће.

Обуке у иностранству

Много корисних и ажурних информација можемо добити током тродневних годишњих обука која се од 2013. године реализују у Архиву Града Будимпеште. На тај скуп позивају се представници општинских и црквених архива из суседних земаља. Упоредо са добијањем актуелних информација из архивске струке изводи се и практична обука из појединих области архивистике.

Нови ниво сарадње: годишњи научни скуп Удружења мађарских архивиста у Сенти

Запослени у нашој установи деценијама су позивани на најзначајније догађаје које организује Удружење мађарских архивиста. Као резултат континуираног побољшавања међусобних односа последњих десет година, јула 2024. највећи и најзначајнији годишњи стручни скуп мађарских архивиста први пут у историји удружења организован је ван граница Мађарске и то у Сенти. Тродневној конференцији, коју су заједнички организовали Удружење мађарских архивиста и Историјски

архив у Сенти, присуствовало је више од 150 архивских стручњака из Мађарске и Западне Европе.

Конференција је отворена излагањима посвећеним представљању сарадње мађарских архива са сродним установама у суседним државама (Србији, Румунији, Аустрији и Украјини). Другог дана рад је настављен у оквиру тематских секција у мањим групама. У седам стручних целина (међународна сарадња, информатика, заштита архивске грађе, архивска педагогија, историјат образовања и науке, архивски извори, економија) одржана су двадесет два стручна излагања, од којих су три представили запослени из Архива Војводине. Трећег, завршног дана конференције, тема је била „Актуелна ситуација у архивској делатности у Војводини“. Током преподневних сесија, стручњаци из Историјског архива у Сенти, Суботици и Архива Војводине изложили су, кроз седам презентација, сегменте рада својих институција.

Прекогранични пројекти – нови партнер, нови изазови

Без имало претеривања можемо рећи да је између 2018. и 2022. године Историјски архив у Сенти најзначајнију међународну сарадњу остварио са Националним историјским спомен-парком у Опустасеру. У том периоду је у оквиру програма *Interreg-IPACBC Mađarska–Srbija* прекограничне сарадње дошло до успешне реализације два значајна пројекта.

Први пројекат под називом „Живи архиви – Реликвије заједничког културног наслеђа“ трајао је од марта 2018. до фебруара 2020. године. Најзначајнији професионални успех пројекта јесте база података фирми на којој су радили архивисти из Сенте, као и колеге из Сегедина који су индиректно били укључени у истраживање. База података садржи податке о фирмама које су у периоду између 1876. и 1920. године биле уписане у судски регистар у Суботици, односно у Сегедину.

Техничка заштитна докумената и књига – једнодневна обука за архивисте, библиотекаре и музејске раднике

Истраживање је извршено на основу архивске грађе која се чува у Историјском архиву у Суботици у оквиру фонда – Ф.086 Окружни суд, Суботица, односно у Чонградском жупанијском архиву Мађарског националног архива у фонду – VII.2 Списи сегединског судбеног стола.

Током пројекта објављене су четири публикације. Прва књига студија приказује аграрно-историјску прошлост регије. Циљ књиге је да уз помоћ музејских артефаката и докумената од историјске вредности пружи обједињену, комплексну слику о сељачком, пољопривредном друштву епохе и његовом животу. Друго и треће издање садрже податке о фирмама у лако прегледном, табеларном облику, док четврта књига под насловом „Историјат фирми” представља збирку конкретних студија случајева. Резултати истраживања представљени су и у оквиру научних конференција, изложби и промоција књига. База података, као и сва издања, доступна је на интернет страници ipalives.com.

Наставак пројекта под називом „Живи архиви – Сећање на прошлост због будућности” уследио је у периоду између 2021. и 2022. године. База података настала у првој фази додатно је проширена (тренутно са нашег подручја располаже са подацима о некадашњим фирмама из Аде, Адорјана, Хоргоша, Кањиже, Марто-

ноша, Мола, Суботице и Сенте). Рад на бази података пропраћен је издавањем три књиге: поред два нова регистра фирми, светлост дана угледала је и збирка под насловом „Тиса, река која нас спаја”, која садржи конкретне студије случаја.

Посебан циљ наше установе био је да током пројекта од партнера из Мађарске стекне сазнање и искуство из области музејске педагогије. Трудили смо се да савладамо методе креирања атрактивних (туристичких) садржаја из научних радова за ширу јавност. У том духу, поред архивских истраживања, расписали смо и завичајне историјске конкурсе за средњошколце, али организовали и летње кампове у којима су ђаци у складу са својим узрастом могли да се упознају са заједничким културолошким коренима и наслеђем. У оквиру *Дана отворених врата* и интерактивних школских радионица имали смо прилику да се кроз игру представимо широј јавности.

Много смо научили и током заједничког рада са нашим колегама из Опустасера. Иако је спровођење прекограничних ИПА пројекта веома оптерећујуће (како у административном, тако и у професионалном смислу) за институције са подједнако скромним могућностима, успешна реализација два пројекта била је од значајне људске и професионалне користи.

Александар Бережнов, виши архивист
Историјски архив Краљево

АРХИВИ И МУЗЕЈИ – ИМА НЕКА ЈАВНА ВЕЗА

Шта повезује градове Балу Цркву, Зрењанин, Кикинд, Краљево, Пожаревац, Смедерево, Сремску Митровицу и Чачак? Један од многобројних одговора је да се у свим овим градовима архиви и музеји налазе на међусобној удаљености мањој од две стотине метара и да су они само део од преко тридесет градова и насеља у Србији у којима постоје упоредо установе културе – архиви и музеји. Називи код архива се разликују, тако да поред седишта (назив града или места) садрже префикс „Историјски архив”, „Међуопштински историјски архив” или „Архив”, а код музеја су присутни називи „Музеј”, „Народни музеј”, „Градски музеј” или „Завичајни музеј”, али им је делатност иста.

Поред физичке, наведене установе повезује и професионална блискост. За архиве и музеје надлежно је Министарство културе, које им додељује средства по одобреним пројектима, а остала средства им обезбеђује оснивач – локална самоуправа. Заједничко им је и то да послују на основу истих закона: Закона о култури, Закона о културним добрима, Закона о општем управном поступку и низа других законских и подзаконских аката, али и на основу закона само за њихову делатност: Закона о архивској грађи и архивској делатности и Закона о музејској делатности.

Музеји током обављања своје делатности истовремено стварају архивску грађу, тако да и они подносе надлежним архивима Листе категорије архивске грађе и документарног материјала са роковима чувања и Архивске књиге на сагласност. У одређеним околностима архивски материјал због значајне културно-историјске вредности може да се третира као музејски предмет (документ, фотографија, плакат...).

Сарадња музеја и архива на примеру Града Краљево

У Граду Краљево постоји више институција које се баве културном делатношћу из државног и невладиног сектора. Државне установе културе (Историјски архив, Народни музеј, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Културни центар „Рибница”, Краљевачко позориште, Завод за заштиту споменика културе и Дом културе „Студеница” Ушће) међусобно блиско сарађују.

Историјски архив Краљево (у даљем тексту Архив) и Народни музеј Краљево (у даљем тексту Музеј) много чешће међусобно сарађују у односу на остале установе културе у граду. Музеј је основан 1950, а Архив десет година касније. Главне зграде обе установе налазе се на удаљености од двадесетак метара на Тргу Светог Саве, у чијој близини се налазе још три стара

објекта: Црква Свете Тројице (подигнута 1824. године), Духовни центар (Господар-Васин конак из 1831. године) и зграда Вишег суда (некадашње Начелство среза жичког из 1852. године). Пошто је зграда Музеја подигнута крајем 19. века, а објекат у којем је дирекција Архива око 1900. године, сви наведени објекти на релативно малом растојању чине једну историјску-амбијенталну целину – својеврсни трг културе.

Територијалне надлежности Музеја и Архива делимично се преклапају, јер је Музеј надлежан за територију општина Врњачка Бања, Рашка, Тутин и градове Краљево и Нови Пазар, док су у надлежности Архива, поред Града Краљево, и општине Врњачка Бања и Рашка. За време постојања СИЗ-а културе (1974–1990) све установе културе имале су заједничко рачуноводство.

Архив је добио на коришћење два објекта (један на одређено време), а Музеј поседује зграду некадашње Ратарске школе из 1873. године, добијену од оснивача и кућу, тј. Легат Оливере Радојковић Чоловић. Пошто је Музеј 2004. године Архиву уступио део зграде који је користио, у оба објекта Архива Музеј има своје просторије које користи за складиштење музејских експоната.

Архив поседује преко 2750 метара архивске грађе и одувек је био стетиште за бројне истраживаче који су у архивским фондovima и збиркама проналазили мноштво материјала за писање својих радова, чланака, дисертација и сл. Богатој архивској грађи разврстаној у 269 архивских фондова и збирки нису могли да одоле ни радници Музеја, који су деценијама уназад редовни корисници читаонице Архива. Само у последњих шест година њих осам долазило је 92 пута у депо Архива истражујући на десетине фондова и збирки, као и библиотечки материјал. Архивски фондови су незаобилазни материјал који је коришћен како за писање радова, и то првенствено из области локалне историје, тако и за потребе изложби. Са друге стране, стручњаци Архива често у својим истраживањима користе музејску грађу.

С обзиром да Архив нема адекватан изложбени простор, већину својих изложби Архив је постављао у Галерији Музеја. Бројне су изложбе које су заједнички

реализоване од стране радника Архива и Музеја, међу којима се издвајају „Пробој Солунског фронта, 1918.“ (1998), „Гимназија у Краљеву: 1909–1999“ (1999), „Краљево: 1941–1945“ (2001), „120 година имена Краљево 1882–2002“ (2002), „200 година од ослобођења Карановца“ (2005), „Шумадијска дивизија 1914–1918“ (2014) и друге. За већину наведених изложби штампан је пригодан каталог.

Последња заједничка изложба Музеја и Архива отворена је у октобру 2024. године – „Савезничко бомбардовање – 80 година после: Краљево, Гомила рушевина – масовна гробница“. Аутори изложбе су Александар Бережнов, виши архивист Историјског архива Краљево, и Силвија Крејаковић, музејска саветница Музеја Града Београда, некада запослена у Народном музеју у Краљеву. Изложба је резултат вишегодишњег истраживања архивске грађе у доступним фондovima и збиркама, са циљем да се јавност упозна са узроцима, поводима и страдањима у вези са савезничким бомбардовањем краљевачког краја током 1944. године. Представљена су документа свих зараћених страна, као и малобројне сачуване фотографије, а посебан утисак остављају сачувана емотивна сећања преживелих која се чувају забележена у Музеју. Утврђена су имена преко седамдесет жртава и хронологија бомбардовања са местима страдања. Ауторима овог пројекта Музејско друштво Србије, на Скупштини одржаној 29. септембра 2025. у Смедереву уручило је Награду „Михаило Валтровић“ за 2024. годину, за изузетне резултате у стручном раду, у категорији појединац или ауторски тим.

Поред каталога за потребе изложби, заједничка сарадња ове две установе огледа се и у другим штампаним издањима, међу којима се свакако истиче зборник радова под називом „Наша прошлост“ који је на самом почетку излазио у издању Друштва историчара среза Краљево и Архива, затим само Архива, а након пар година прекида у излажењу, од 1986. године излази у сарадњи Архива и Музеја уз ресетовање нумерације бројева издања. Године 2006. мењају се графички дизајн и формат, који су задржани до данас. У пар наврата излазили су

двоброји, а до краја 2025. године требало би да изађе 23. број овог заједничког зборника. Од осталих издања истичу се Зборник радова са Округлог стола „Краљевство октобра 1941. године“ (2001), Славољуб Маржик, „Маржикови“ (2006) и Виријевић Владан, „Краљевство, град у Србији: 1918–1941“ (2006).

Специфичан вид сарадње огледа се у размени кадрова. Наиме, бројни су случајеви када су радници једне установе постали радници оне друге. Први случај је забележен давне 1972. године када је Ђирић (Ђорђевић) Божана прешла да ради у Музеј, након што је радила у Архиву од 1963. до 1965. године. У Музеју је радила као виши кустос до 1997. године. „Звезда прелазног рока“ свакако је дипломирани историчар Драган Драшковић, који је након рада у Архиву (1979–1980. и 1981–1986), првог дана 1987. године своју каријеру наставио у Музеју, где је оставио неизбрисив траг као музејски саветник. Био је директор установе у више наврата и поред архивског саветника Радомира Ристића најзаслужнији је за обнову сарадње ове две установе. Драган Драшко-

вић је остао да ради у Музеју све до пензионисања, али је и даље најближи сарадник обе установе. Још један куриозитет око повезаности ове две краљевачке установе културе представља то да функцију директора Музеја од 2018. године обавља архивиста Дарко Гучанин, који је запослен у Архиву од 2012, а на месту директорке Архива од почетка 2024. налази се Јасмина Дражовић, дипломирани историчар уметности, кустос водич, запослена у Музеју од 2011. године. Своје радно искуство у Архиву стицале су и садашње раднице Музеја Виолета Цветаноска, дипломирани етнолог-антрополог, кустос, и Наталија Поповић, дипломирани историчар. У управним и надзорним одборима смењивали су се радници обе установе, као и у бројним редакцијама часописа.

Везе између радника Архива и Музеја нису само колегијалне (засноване на стручној сарадњи), већ су и пријатељске, родбинске, емотивне и кумовске. Ретки су примери успешне блиске и квалитетне сарадње каква је сарадња између краљевачког Архива и Музеја.

Неда М. Мирић, архивиста
Историјски архив у Смедереву

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ У СМЕДЕРЕВУ – НАКОН ТРИДЕСЕТ ГОДИНА

Историјски архив у Смедереву свој рад је отпочео 1994. године са мисијом да прикупља, чува и обрађује архивску грађу од значаја за историју Смедерева и околних подручја. Од оснивања, Архив је континуирано радио на проширивању својих збирки, сарадњи са другим културним и научним институцијама и унапређењу услова за чување и истраживање грађе. Од скромних почетака, током година прерастао је у респектабилну установу која сарађује са бројним институцијама, организацијама и појединцима, што је од суштинског значаја за очување и промоцију културно-историјског наслеђа овог поднебља.

Централна прослава поводом тридесетогодишњице Архива одржана је 7. новембра 2024. године, када је отворена изложба „Након тридесет година“ и промовисан пратећи каталог. Изложба је представила визуелну причу, односно ретроспективни приказ развоја Историјског архива у Смедереву, пружајући увид како у кључне моменте развоја установе, тако и у значајне архивске фондове и збирке. Приређивач изложбе Неда М. Мирић је на двадесет два паноа, који су били подељени у неколико концептуалних целина, од којих је свака осветљавала један аспект архивског рада, као и документацијом са визуелним елементима из различитих збирки и фондова, дала хронолошки преглед важних догађаја и архивске делатности. Фокус је стављен на значај Архива као установе културе.

Представљени Каталог изложбе „Након тридесет година“ није само колаж приказаних докумената на изложби, већ је и аналитички водич кроз изложбену поставку. Ауторка каталога је кроз уводне напомене, историјат установе, изложбену и издавачку делатност, приказ библиотечких јединица са акцентом на старој и реткој књизи и значајне фондове и збирке, нагласила утицај Архива као установа од изузетног значаја, који представљају колективно памћење заједнице, институција и друштва у целини.

У 2024. години, години јубилеја Историјског архива у Смедереву, грађанима су кроз изложбе „Био је четвртак“ и „Савезници“ приближени трагични догађаји из историје града који су обележили 1941. и 1944. годину (експлозија муниције у Смедеревској тврђави и савезничко бомбардовање града). Разарања и људски губици у оба ова случаја оставили су дубоке ране које су биле присутне деценијама, док је сећање на ове трагичне догађаје остало живо у колективном памћењу становништва.

Изложба „Савезници“

Један од кључних аспеката сарадње са Центром за историјска истраживања Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду огледа се у одржавању научних скупова и издавању Зборника радова са тих скупова. У оквиру ове сарадње током 2024. године из штампе је изашао Зборник радова „Дунав – мост који спаја културе“ у којем је објављено осамнаест научних саопштења изложених на истоименом симпозијуму.

У години обележавања три деценије рада наше установе из штампе је изашла књига аутора др Милана Мицића, генералног секретара Матице српске, и др Ференца Немета, редовног професора на Учитељском

факултету на мађарском наставном језику у Суботици, Универзитета у Новом Саду, „Бранковићи – два есејистичка погледа“, чији је издавач Историјски архив у Смедереву. Публикација се бави Бранковићима који су од свих српских феудалних породица најдуже били присутни у српској историји у вековима када је пропадао српски средњовековни свет у борби за наслеђе Немањића и надирућом турском војском. У књизи се даје осврт на мађарску историографију, угарске повеље, писма и извештаје који се односе на Бранковиће и Смедерево и као таква нас може подстаћи на дубље промишљање о нашој прошлости.

Историјски архив у Смедереву је у оквиру сарадње са Удружењем српско-руско-белоруског пријатељства са седиштем у Чачку, током децембра био домаћин изложбе „Суверена Белорусија“, аутора проф. др Мирољуба Милинчића, професора на Географском факултету Универзитета у Београду и председника Руског географског друштва, а коју је отворио и грађанима Смедерева представио културу и традицију Белорусије Његова екселенција, амбасадор Републике Белорусије, Сергеј Малиновски.

Као последња у низу, остварена је сарадња са Музејом Југославије, матичном установом за југословенско наслеђе, која за циљ има боље разумевање и сагледавање друштвене историје и наслеђа како Краљевине, тако и послератне Југославије, кроз заштиту материјалних и нематеријалних културних добара као што су фотографије, плакати, документа и традиционалних медија попут новина. Фокус је стављен на сведочанства која садрже значајна државна или идеолошка обележја и сведоче о државотворности и културним политикама, а који се чувају у нашој установи.

Његова екселенција амбасадор Републике Белорусије Сергеј Малиновски

Бранислава Стојковић, виши архивист
Историјски архив „31. јануар“ Врање

МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНА САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА „31. ЈАНУАР“ ВРАЊЕ У 2024. ГОДИНИ

Историјски архив „31. јануар“, као јавна установа која чува историјску баштину и сећање Врања и околине, годинама уназад учествује у културним догађајима који се организују у граду. Архив се посебно ангажује приликом обележавања важних датума из историје свог краја. Будући да Архив нема свој галеријски простор, за постављање изложби користи Галерију Народног музеја у Врању са којим остварује успешну дугогодишњу сарадњу и то на обострано задовољство.

Тако је под покровитељством Града Врања, у оквиру обележавања Дана града, Архив организовао гостујућу изложбenu поставку „Сарајевски атентат – историјски контекст у свјетлу докумената Архива Босне и Херцеговине“, којом је на петнаест изложбених панела, захваљујући одабраној архивској грађи и фото-документацији, на прегледан и занимљив начин осветљен Сарајевски атентат који је Аустроугарској монархији послужио као повод за отпочињање рата против Краљевине Србије.

Врање је први град у Србији у коме је представљена ова изложбена поставка. Том приликом одржана је и промоција књиге „Сарајевски атентат – повратак документима“ аутора др Мирослава Перишића, директора Државног архива Србије, која осим уводне студије доноси и око 400 страница архивске грађе о Видовданском атентату међу којима и комплетну оптужницу и одбрану Гаврила Принципа и других оптужених, као и резултате истраге и пресуду. Књига је конципирана проблемски, па се у њој инсистира на новом промишљању узрока, последица и околности атентата. Други, не мање важан њен квалитет, јесте провера постојећих и потрага за новим историјским изворима.

На промоцији су говорили ауторка изложбе мр Данијела Мрда, директорка Архива Босне и Херцеговине, проф. др Драга Мاستиловић, директор Института историјских наука Универзитета у Источно Сарајеву, као и Александар Костовић, заменик начелника општине Источно Сарајево.

Поводим обележавања шездесет две године од оснивања Историјског архива „31. јануар“ Врање, 29. марта 2024. године отворена је изложба „Догодило се пре једног века“, ауторског тима у саставу архивски саветник Бранка Јаначковић, виши архивисти Бранислава Стојковић и Драгана Станисављевић и архивист Бојана Митровић. Изложбу прати и каталог са текстом и богатим илустрованим садржајем у обиму од седамдесет четири странице.

Са намером да се обележи 930 година од првог помена имена Врања у изворним документима приређена је изложба докумената и фотографија из 1923. и 1924. године који представљају сведочанство о дешавањима у

тадашњем Врању, о свакодневном животу обичних људи, њиховом учешћу у политичком животу, привреди, култури, просвети, спорту, религији и другим областима.

Изложбена поставка на тридесет панела садржи 136 документа из седамнаест фондова Архива, од тога два лична фонда, Збирке Varia и Збирке фотографија. Осим тога представљени су и чланци из Врањског гласника, Службеног листа Окружног одбора у Врању који су преузети из Народне библиотеке Србије и из Националне и свеучилишне књижнице у Загребу.

На отварању изложбе Драгана Станисављевић, виши архивиста, као један од аутора прочитала је „Жетварску песму“ коју је 1924. године написао учитељ Благоје К. Ристић, а која се чува у истоименом личном фонду, представљеном на једном од панела.

Поводом обележавања стогодишњице освећења Спомен-костурнице у Сурдулици, Историјски архив Врање отворио је 24. маја 2024. године у простору СКЦ Сурдулица пригодну изложбу под називом „Од окупације до интернације – Свети сурдулички мученици“. На изложби је радио ауторски тим – архивисти Горан Судимац и Предраг Стојковић, виши архивист Сузана Петровић /коаутор/, сарадници Ђорђе Стошић историчар и Далибор Мидић архивист, рецензенти мр Велибор Џомић и др Милован Пизари. Изложена је архивска грађа о страдању српског народа у Сурдулици која је истраживана у Војном музеју Београда, Народној библиотеци Србије, Војном музеју Србије, Државном архиву Србије, Државном архиву Северне Македоније и Музеју Епархије нишке. Изложба је реализована на тридесет панела са 120 докумената и фотографија, а исту прати и богато илустровани каталог.

У оквиру манифестације Врањско културно лето 2024, а поводом обележавања Међународног дана архива, 7. јуна 2024. отворена је изложба под називом „Различитост повезује“. Изложбена поставка реализована је као резултат заједничке сарадње архива Врања, Ниша,

Лесковца, Пирота, Прокупља и Зајечара. Представљена је веома занимљива идеја да се на по три паноа, са одабраним архивским документима и фотографијама, који се чувају у збиркама *Varia*, представи сваки од архива учесника и на тај начин изложи архивску грађу која сведочи о политичким и друштвено-економским дешавањима, као и животу и раду људи на југу и југоистоку земље. Кроз презентовану архивску грађу на паноима посетиоци су могли да виде и створе слику који су били приоритети тадашњег друштва, као и како се живело. Приређивачи изложбе Снежана Радовић и Игор Ракић из Историјског архива Ниш су, приказујући одабрану архивску грађу јавности, дали допринос једном општем добру, поред покретања свести наших суграђана о архивској грађи, снажећи на тај начин и до сада изузетне односе између поменутих архива на југу и југоистоку земље.

у XIX и XX веку“, а под покровитељством Министарства културе Републике Србије. Овом приликом представило се шеснаест аутора са тринаест радова, а учесници научне конференције били су из Руске Федерације (Државни универзитет у Санкт Петербургу, Јужно федерални универзитет, Институт за славистику Руске академије наука), Словачке (Универзитет у Братислави), Републике Србије (Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Институт за европске студије – Београд, Историјски архив из Врања, Институт за српску културу – Лепосавић), и Републике Српске (Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву).

Историјски архив „31. јануар“ Врање труди се да презентовањем архивске грађе која се чува у његовим депоима, путем изложби, каталога и предавања, подигне свест о значају архива, као и саме архивске професије, као и да ширу јавност подстакне на размишљање о архивској грађи као културном благу које заслужује да буде сачувано од заборавља и пропадања. 🏛️

*Владимир Дамњановић, виши архивист
Међуопштински историјски архив Ваљево*

МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНА САРАДЊА МЕЂУОПШТИНСКОГ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ВАЉЕВО

Међуопштински историјски архив Ваљево је кроз своју историју имао богату и плодоносну сарадњу са различитим државним органима, културним установама, просветним институцијама, патриотским организацијама и удружењима.

Током последње деценије бројни културни програми реализовани су уз помоћ Министарства културе. Ту се пре свега мисли на учешће у конкурсима подршке пројектима и програмима у области културе. На овај начин се пружа могућност свим установама културе да прикажу део своје богате архивске грађе. Последњи у низу оваквих пројеката био је изложба „Путевима слободе – Дринска дивизија у ратовима за ослобођење и уједињење (1912–1918)“, која је свечано отворена 15. новембра 2023. године. На изложби су приказане фотографије, мапе и архивски документи у вези са учешћем Дринске дивизије у овим ратовима. Изложба је од 31. маја 2024. године гостовала у холу Дома културе Уб.

Свакако највиши ниво сарадње остварен је са матичним Државним архивом Србије. У заједничкој организацији Државног архива Србије и Међуопштинског историјског архива Ваљево, а у склопу обележавања сто година од Ваљевске болнице, у просторијама ваљевског Архива 30. октобра 2015. године отворена је стална изложбена поставка „Страдање и хуманизам. Ваљевска болница 1914–1915“. Поставку чине документа о избеглицама, злочинима над цивилним становништвом, лекарски извештаји о стању у Ваљеву, пописи лекара и осталог медицинског особља, добровољних и страних болничарки, статистички прегледи броја рањених и болесних у болницама, објаве и плакати о сузбијању заразних болести, а приказани су и бројни подаци о страним хуманитарним мисијама и њиховом деловању на територији целе Србије. Посебан фокус усмерен је на стране лекаре и болничко особље које је деловало на територији Ваљева и Колубарског округа. Током претходних

десет година ова стална изложбена поставка привукла је велики број посетилаца, почев од различитих државних институција, страних амбасада, просветних и научних установа, до патриотских удружења и организација. Поред организованих посета, изложбену поставку је погледао и велики број заинтересованих појединаца. Успешном реализацијом ове изложбе Историјски архив Ваљево је добио један позитиван импулс који је довео до даљег развоја наше установе у инфраструктурном, стручном, изложбеном и издавачком смислу.

Међуопштински историјски архив Ваљево редовно учествује у манифестацији *Теишњарске вечери*. Ова манифестација, која има међународни, културни, туристички и привредни карактер, представља смотру позоришног и филмског стваралаштва. Постоји од 1987. године и представља најстарији летњи фестивал у Ваљеву. Одржава се традиционално сваке године у месецу августу. Учешће у градским манифестацијама још један је вид промоције рада архива и његовог позиционирања на културној мапи Града Ваљева. Архив се представио публици на *Теишњарским вечерима* 14. августа 2024. године промоцијом 58. броја часописа „Гласник“, као и изложбом архивских докумената под називом „Занатство и трговина у Ваљеву током 19. и почетком 20. века“, а целокупан програм одржан је у холу Центра за културу у Ваљеву.

Часопис „Гласник“ је годишњак Међуопштинског историјског архива Ваљево. Објављује претежно текстове из локалне историографије. Први број је изашао 1966. године и од тада у континуитету излази и дан-дanas.

Кроз изложбу „Занатство и трговина у Ваљеву током 19. и почетком 20. века“ приказана је слојевита при-

ча о развоју занатства и трговине, о односу тадашњег државног апарата према овом питању, законским уредбама и указима којим је била уређена ова област. У оквиру саме изложбе приказани су подаци о грађанским породицама Лазић, Кораћ, Обрадиновић, Гођевац и Тадић, које су имале огроман утицај на развој града Ваљева и целог Колубарског округа. Једна од основних уредби која је утицала на развој занатства и трговине јесте уредба кнеза Александра Карађорђевића из 1847. године којом је дефинисан развој занатства за наредни период. Увидом у ову изложбу заинтересовани појединци су могли да виде различите податке о удружењу занатлија и трговаца, њиховом развојном путу, школовању, борби за економска права...

Посебан сегмент архивске делатности јесте и сарадња са институцијама из других места, амбасадама и представницима различитих институција из иностранства. Тако је Архив 11. новембра 2024. године имао част да угости министра-саветника амбасаде Руске Федерације у Републици Србији Њ. Е. Александра Конањихина. Посета је реализована поводом Дана примирја у Првом светском рату. Поред представника амбасаде Руске Федерације, посету су чинили високи градски функционери, као и представници патриотских организација и удружења. Гостима су била приказана најстарија документа и раритети, а незаобилазна је била и посета сталне изложбене поставке.

Организоване активности Међуопштинског историјског архива Ваљево довеле су до повећаног броја посета патриотских удружења и организација. Архив је 6. фебруара 2024. године угостио представнике резервних официра Билећке школе. Ради се о лицима која су родом из свих Република бивше Југославије. Да се добар глас далеко чује, говори и податак да смо након ове посете имали организовану посету удружења резервних официра из Алексинца.

Посебна пажња у раду Међуопштинског историјског архива Ваљево поклања се младима и њиховој едукацији од најранијег периода. Током 2024. године Архив је имао велики број организованих посета ученика основних и средњих школа које су реализоване у циљу проширивања знања о Првом светском рату као глобалном ратном сукобу, али и о важности Ваљева и Ваљевске болнице у тим тешким временима. Поред предавања о изложбеној поставци, ђацима су била одржана и предавања о раду и функционисању Архива. Резултат ових предавања јесте све већи број младих људи који долази ради прикупљања података у циљу писања семинарских, дипломских, мастер радова и докторских дисертација, као и ради истраживања црквених матичних књига у циљу израде породичног стабла.

Са поносом желимо да истакнемо сарадњу коју Међуопштински историјски архив Ваљево има са Истраживачком станицом Петница. Већ петнаест година сви полазници одсека историје Истраживачке станице Петница долазе у посету нашој установи.

Међуопштински историјски архив Ваљево има изузетну сарадњу са локалном самоуправом. У прилог томе говори и чињеница да је Градска управа Града Ваљева, током 2023. године, финансирала комплетну реконструкцију зграде прихватног депоа, који је намењен за привремени смештај и заштиту архивске грађе. Током 2024. године урађена је и стаза око самог објекта и започет је процес опремања прихватног депоа одговарајућим полицама и покретним архивским регалима који ће служити за заштиту и очување вредне архивске грађе. За наш Архив посебно су значајни стаклени излози на самом објекту који ће, у недостатку галеријског

простора, послужити да се јавности прикажу мало познати подаци о историји установе, као и раритети који су у процесу заштите.

Важно је нагласити да је ово други реализовани пројекат у Архиву у последње две године, будући да је Министарство рударства и енергетике, преко програма енергетске ефикасности, финансирало санацију и адаптацију управне зграде Архива када су уграђени нова столарија и расвета, као и термоизолација фасаде.

Позитиван тренд у раду Међуопштинског историјског архива Ваљево представља и однос који је успостављен са успешним привредним чиниоцима са територије Града Ваљева. Сајам привреде западне Србије, познатији као СПРЕГ, представља највећи општи сајам регионалног карактера у Србији и идеална је прилика да се већи број људи упозна са делатношћу Архива. Целокупан програм реализован је у сарадњи са Трговинским предузећем „Еуропром“ Ваљево 8. априла 2024. године, када је преко 250 посетилаца погледало изложбену поставку „Страдање и хуманизам. Ваљевска болница 1914–1915“.

Један од основних предуслова успешног пословања свих установа културе јесте и у међуинституционалној сарадњи. Анализирајући последње године рада, Међуопштински историјски архив Ваљево је остварио висок ниво сарадње са Министарством културе, сродним установама културе, просветним и научним институцијама, локалном самоуправом, као и представницима привреде. С обзиром да већина јавног мњења није била довољно упозната са радом Архива, верујемо да су направљени одређени позитивни помаци. 📌

Софија Бабић, архивист
Историјски архив Зрењанин

МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНА САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ЗРЕЊАНИН И МУЗЕЈА ВОЈВОДИНЕ

Сарадња Историјског архива Зрењанин и Музеја Војводине започета је 2018. године поводом реализације изложбе „Сто година слободе“ којом је обележена стогодишњица од ослобођења Великог Бечерека у Првом светском рату и присаједињења Барање, Бачке, Баната и Срема Краљевини Србији.

Аутори изложбене поставке и каталога, поред историчарке Ванде Војводић Мицове (архивске саветнице) и историчара Слободана Милина (архивисте), обоје из Историјског архива Зрењанин, била је и историчарка Владислава Игњатовић, виша кустоскиња Народног музеја Зрењанин. Као рецезент истоименог каталога, у издању Историјског архива Зрењанин, потписан је др Зоран Вељановић, кустос и архивски саветник Музеја Војводине.

У наставку сарадње, са циљем заштите културних добара и објављивањем оригиналне архивске грађе, у оквиру едиције „Присаједињење 1918“, као девета књига објављени су *Записници српског народног одбора у Великом Бечкерек у 1918*, чији су приређивачи др Зоран Вељановић, који је уједно и аутор уводне студије, и Ванда Војводић Мицова. Публикација се састоји из два дела и Додатка. Први део књиге обухвата преписе девет сачуваних записника са седница Српског народног одбора (СНО) у Великом Бечкерек у, а други део садржи двадесет седам докумената различитих органа тадашњих власти (српских, мађарских, немачких, војних и цивилних), као што су молбе, захтеви и писма, упућени СНО или лично његовом председнику др Славку Жупанском. У Додатку су приложени факсимили одабраних докумената и документарних фотографија.

Након ових успешно реализованих пројеката, сарадња Музеја Војводине и Историјског архива Зрењанин настављена је и са Архивом Војводине. Плод ове сарадње је реализација публикације и изложбе са темом једног од најзначајнијих догађаја у српској историји – ослобођење и уједињење 1918. године. Изложба и представљање књиге *39 дана који су променили Банат – Српски народни одбор у Великом Бечкерек у 1918*, организована је у Архиву Војводине 2021. године. Музеј Војводине, односно одељење Музеј Присаједињења 1918, у сарадњи са Историјским архивом Зрењанин, представили су јавности један од 211 народних одбора чији су чланови учествовали на Народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Новом Саду 25. новембра 1918. и изгласали отцепљење од Угарске и присаједињење Краљевини Србији и широј југословенској заједници на челу са династијом Карађорђевић. На изложби су први пут приказани историјски документарни материјали у преломно доба новије српске историје.

Подстакнути досадашњим успешним резултатима и реализацијом, аутори претходних издања Ванда Војводић Мицова и др Зоран Вељановић наставили су даља истраживања која се односе на личности из Великог Бечкерек и Баната. Први пут објављени текстови нашли су се у књизи *Знамените личности Великог Бечкерек из доба ослобођења и уједињења 1918*, објављене 2022. године. Тридесет и три биографије знаменитих личности приказане у књизи биле су различитог степена образовања, али веома угледне и поштоване у Великом Бечкерек у. Такође, нису све везане за Српски народни одбор као Тодор Манојловић и Станислав Обремски, али су свакако били веома важне личности из доба ослобођења и присаједињења Војводине Краљевини Србији 1918. године. Промоција књиге уприличена је поводом обележавања сто пет година од ослобођења Великог Бечкерек у.

Пример сарадње ове две установе показао је заједничку спремност да се обогаћује и објективизује сарадња на обострано задовољство, као и успешну реализацију и размену на активностима и садржајима ове две установе културе. Нарочит допринос види се у научноистраживачком раду и издаваштву који доприносе афирмацији културно-образовне делатности.

Дејан Живановић, самостални саветник
за послове културе и информисања
Градска управа Града Шапца

СТАЊЕ СТВАРИ ИЗ ДРУГОГ УГЛА Сарадња Града Шапца са Међуопштинским историјским архивом Шабац

На територији Града Шапца налази се шест установа културе. У основи, Библиотека шабачка, Народни музеј Шабац и Међуопштински историјски архив Шабац припадају установама заштите, док Културни центар Шабац, Шабачко позориште и Дом културе Прњавор представљају установе савременог стваралаштва. Међуопштински историјски архив Шабац (у даљем тексту: Архив) послове заштите архивске грађе обавља на територији два града (Шабац и Лозница) и шест општина (Богатић, Владимирци, Коцељева, Љубовија, Мали Зворник, Крупань). Смештен је у више пута адаптираној згради „Старе болнице“ изграђеној још давне 1865. године. Објекат је евидентан као непокретно културно добро – споменик културе (СК 576). Архив је један од стубова на којима почива брига о културном наслеђу Шапца и његове околине.

Нови Закон о архивској грађи и архивској делатности предвидео је да Република Србија преузме оснивачка права и финансирање над јавним архивима чији је оснивач јединица локалне самоуправе, што до дана данашњег није спроведено у пракси. Сходно реалности, Град Шабац је, као и остале локалне самоуправе, наставио да обавља своју оснивачку улогу према Архиву. Чини се да читава ова проблематика око преузимања Архива не утиче негативно на његов тренутни рад, макар у делу услова за рад запослених и самих просторија у којима се обавља чување архивске грађе. Горенаведена зграда у којој је смештен Архив у добром је стању, а услови за рад запослених су пристојни. Град Шабац реагује на потребе установе и издаваја неопходна средства за унапређење услова рада Архива. Међутим, тај спољни, али и унутрашњи, визуелни утисак ремети једна градска одлука од пре више година која до данас није у потпуности промењена. Услед недостатка простора у згради Градске управе Града Шапца, један део функционера и градских службеника смештен је у Архив и ту се налази до данас. Град је сматрао да је простор за Архив „превелик“, а оснивач је по следу ствари „увек у праву“! То је довело до тога да у једном тренутку Архив чак није имао свој излагачки простор. Иако је одлука макар у том делу промењена, чињеница да је један део градских службеника и даље ту несумњиво утиче на рад запослених у Архиву, али и само обављање архивских послова. Тако се дошло до не баш најбоље ситуације која и даље у одређеној мери ремети рад Архива. Што се тиче осталих ствари у вези са самом зградом Архива, Град Шабац се труди да изађе у сусрет захтевима који

се тичу неопходних улагања у одржавање самог објекта, али и побољшања услова рада запослених.

Поред одржавања објекта, Град Шабац исплаћује зараде запослених, накнаде путних трошкова, материјалне трошкове и друге неопходне финансијске издатке потребне за нормално функционисање ове установе. На годишњем нивоу тај буџет износи преко двадесет шест милиона динара (износ се мења сваке године). Ни превише, ни премало у односу на укупан градски буџет. Па ипак, неке ствари годинама представљају нерешен проблем. С обзиром да Архив територијално покрива чак осам јединица локалне самоуправе, на раздањини и преко 100 км од полазне тачке, а нема своје службено возило, питање превозног средства (нпр. аутомобила за запослене и архивску грађу) већ дуго је тема без одговора. Међутим, како је Архив „међуопштински“, а ниједна „општина или град“ (осим Града Шапца) не учествује у његовом финансирању, питање набавке превозног средства из буџета који Град Шабац опредељује никада се није озбиљније разматрало. Потреба несумњиво постоји, али ће њена реализација морати да сачека барем почетак примене новог закона. Да ли је ово питање могло да се реши на неки други начин, пројектним финансирањем, договором о уступању возила са одређеним градским субјектима па и оснивачем, остаје предлог за разматрање.

Неразумевање између Града Шапца и Архива често се јавља када је признавање стручних звања запослених у питању. Пошто добијање вишег стручног звања корелира са увећањем коефицијента запосленог, а самим тим и његове зараде, чини се да ово питање врло често ствара нелагоду код свих. Са позиције Града Шапца то се посматра као издвајања додатног новца, а непостојања јасног стандарда колико један архив треба да има запослених са стручним звањима (сходно територији коју покрива, броју запослених, итд.) и јасних законских дефиниција шта се у тим случајевима чини, додатно усложњавају ситуацију. Пошто је реч о буџету (на дужи временски рок), а о томе одлучују највиши руководиоци града (сходно Статуту града), који притом не могу да добију потпуну слику о читавој ствари, онда тај поступак може додатно да се одужи. Слагалици неразумевања доприноси и то што се највише стручно звање архивског саветника важећом Уредбом поистовећује са одбрањеним докторатом, на шта се примењује исти коефицијент 24,20. Међу запосленима се оправдано због тога јавља осећај незадовољства. Уколико прелазак финансирања на Републику Србију, како је предвидео нови Закон о архивској грађи и архивској делатности, не уследи ускоро, ова тема би требало додатно да се појас-

нити како архивима, тако и јединицама локалних самоуправа. Иста ситуација важи и када је у питању запошљавање у архивима. Непостојање јасних правила о броју, структури и звањима, али и недостатак надзора, заиста оставља превелики простор за потенцијалне грешке које у будућности архиви могу платити

(али и друштво у целини). Постојећи и још увек важећи Правилник о ближим условима за почетак рада и обављања делатности установа заштите културних добара није довољно правно упутство које решава овај проблем. Незадовољство запослених и осећај неправде који имају, условљен недореченим прописима или прописима који се не примењују, значајно их потцењују у читавом државном апарату, па тако и култури. Неминовно, то утиче и на планиране резултате.

Иако су међу законским надлежностима рада архива у највећој мери побројане оне у вези са заштитом архивске грађе, чини се да надлежности попут обављања културно-образовне делатности, објављивања архивске грађе и организовања изложбе архивске грађе временом добијају на све већем значају. Појавом друштвених мрежа, традиционални медији (телевизија, радио, штампа) губе свој утицај. Друштвене мреже представљају невидљиву силу наметнутог значаја паралелног света који, иако стварно не постоји, непрестано мења нашу стварност. Кога нема на друштвеним мрежама он дословно не постоји. Грубо речено, али истинито. Стога би и Архив требало да пронађе меру присутности на мрежама попут Инстаграма, Фејсбука, ТикТока. Јер, како данас уопште доћи до младих, до публике, до утицајних особа, осим ако не преко телефона? То не значи да одређени конвенционални приступи публици попут изложби, предавања или трибина немају ефекта. Напротив, последњих година Архив је излагао неколико изложби и на тзв. Отвореној галерији Трга шабачких жртава (централни Градски трг), чиме је обезбедио видљивост и широку доступност припремљеног садржаја. Међутим, на друштвеним мрежама се мора још више радити јер су оне данас главни прозор у свет. На крају, бар Архив има толико тога да каже и покаже заинтересованој публици.

Заштита архивске грађе представља општи интерес. Тога многи нису свесни и често није лако објаснити ову изузетно и те како значајну тврдњу. Посебно је то тешко објаснити људима који нису „из струке“. Међутим, да бисмо градили бољи положај у будућности, можемо се некада позвати и на прошлост. Не тако давно, Архив је био много присутнији у образовним установама, међу „светом“ (нпр. узимао је изјаве од

*Владимир Дудић, архивист
Историјски архив Кикинда*

истакнутих чинилаца друштvenог живота града или сведока значајних догађаја, објављивао позиве грађанству за достављање старих фотографија...), издавао је *Годишњак историјског архива Шабац* који је служио као стручни гласник рада установе, али и као добар начин да се квалитетни аутори, стручњаци и зналци приближе раду Архива на обострано задовољство. Можда утисак вара, али чини се да је некада много више људи било упознато са Архивом. Постојање добре интернет презентације Архива такође би знатно приближило ову установу грађанима, али и заинтересованим лицима. Дигитализација одабране грађе и њено стављање на јавни увид знатно би олакшало пут научницима, али и обичним грађанима пут до Архива. Време се променило и околности су другачије. Борба за утицај у јавном простору данас је прилично жестока. Када сте „утицајни“ неке ствари ипак иду лакше. Свако неделовање на овај или онај начин оставља последице.

Град Шабац је као оснивач до сада имао велику одговорност у погледу рада Архива. Поред обезбеђивања простора за рад (односно обављања делатности институције и смештајног простора за архивску грађу) и финансирања рада Архива, оснивач је имао и посебно одговорну функцију именовања директора, Управног и Надзорног одбора, решења од можда пресудног значаја за рад установе. У недореченом систему прописа и стручног надзора, уз често несхватање саме функције Архива, релативно мали утицај који установа остварује директно на грађане, њену смањену видљивост у јавности и масу других свима знаних и незнаних разлога, остаје питање да ли се могло боље. Вероватно да (увек) јесте.

На крају, али и на почетку, свега су људи. Посматрајући тај аспект односа из делокруга послова које обављах, ниво сарадње са запосленима у Архиву је на изузетном нивоу. Такође, Архив се као установа показао као поуздан партнер Граду Шапцу приликом организације празника града, али и других значајних годишњица. Примера ради, ове године (2024) током седмице у којој обележавамо „22. април“, Дан Града Шапца, у координацији са градом, Архив је приредио изложбу „Графичко наслеђе Међуопштинског историјског архива Шабац“, Библиотека шабачка је у сарадњи са Школом примењених уметности из Шапца приредила изложбу „Култура ћирилице“, док је Народни музеј Шабац отворио изложбу „Музејске аквизиције 2012–2023“. У оваквим и сличним приликама сарадња између самих установа је неизоставна, с обзиром на релевантност материјала који свака од њих чува, а без којег ниједна прича није потпуна. На крају, професионалан и коректан однос је основ за било какав рад у општем интересу. Простора за напредак увек има, као и простора за разговор, који ће уз добре идеје и план реализације увек наићи на подршку, ма колико новац често био перципиран као главни проблем. На крају, треба веровати да неке ствари можемо и сами да урадимо ако знамо да је то значајно и да представља општи интерес.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КИКИНДА И САРАДЊА СА ДРУГИМ УСТАНОВАМА КУЛТУРЕ

Историјски архив Кикинда најчешће сарађује са локалним установама културе. Углавном су у питању изложбе поводом обележавања неких датума и догађаја из градске прошлости, када се поред осталих експоната излаже и архивска грађа.

Архив је највише сарађивао са Народним музејом у Кикинди, када је за потребе појединих музејских изложби издавајана архивска грађа која се налази у архиву. Представљана грађа је углавном из збирке повеља, збирке штампе и плаката, као и појединачни документи из фондова управе.

Историјски архив Кикинда је више пута организовао и промоције књига, састанке и конференције у Великој или Свечаној сали Народног музеја у Кикинди. У том простору је и 1974. године организована изложба у склопу обележавања две стотине година од оснивања Великокикинског привилегованог дистрикта. Тада је, између осталих докумената, широј јавности први пут представљена и оригинална повеља о установљењу новог дистрикта, добијена 1774. године, у време владавине царице Марије Терезије.

Сарадње Архива и Народног музеја у Кикинди објављене су и три књиге које се односе на прошлост града Кикинде и околних места. Прва, о некадашњој јеврејској заједници у Кикинди, објављена је 2016. године под насловом „Историја Јевреја у Великој Кикинди“. У истом формату је 2022. године објављена књига „Историја Немаца у Великој Кикинди“, о некадашњој немачкој заједници, а 2024. године изашла је књига „Округлатног лава“ поводом обележавања двеста педесет година од образовања Великокикинског привилегованог дистрикта. Поводом обележавања овог јубилеја, поред рада на издавању публикације, остварена је сарадња и на другим пољима. У новој музејској галерији постављена

је изложба о Дистрикту на којој су, поред осталих експоната, изложени оригинали и копије повеља и докумената које се чувају у архиву, а односе се на период његовог постојања.

У мањем обиму остварена је сарадња на реализацији изложби са другим архивима. Тако је 2023. године у сарадњи са Историјским архивом Сомбор постављена изложба „Везе Сомбора и Кикинде кроз документа Историјског архива Кикинда“.

Архив је такође био домаћин изложбама које су организовали други архиви. Једна од најпосећенијих била је гостујућа изложба Архива Југославије 2010. го-

дине, под називом „Кнез Павле Карађорђевић, краљевски намесник 1934–1941. године“, а изложба Архива Града Новог Сада „250 година Шајкашког батаљона“ гостовала је 2013. године и побудила велико интересовање Кикинджана.

Историјски архив Кикинда је више пута био организатор и домаћин тематских изложби. Једна од њих је „Кикиндска гимназија кроз архивска документа 1858–2008. године“, из 2008. године, која је настала сарадњом Архива и Гимназије. Исте године и у истом формату организована је и значајна изложба о настанку и развоју железнице у Кикинди.

Драгана Миширашиновић, виши архивист
Историјски архив Београда

САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА БЕОГРАДА СА ДРУГИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

Историјски архив Београда континуирано ради на успостављању и унапређењу сарадње са међународним, регионалним и домаћим установама културе, као и образовним институцијама.

Успешну билатералну сарадњу од 2015. године Историјски архив Београда остварује са Историјским архивом Цеље. Ове године, поред званичне посете директора Архива, мр Драгана Гачића, на позив директора др Борута Батагеља, четврти пут реализован је студијски боравак у Словенији у периоду од 1. до 11. августа.

Овај пут уследила је размена књиговезачких искустава у вези са корицењем и повезивањем оштећених књига и часописа, као и дигитализацијом архивске грађе, са колегама који на овим пословима раде првенствено у Историјском архиву Цеље. У оквиру посете стучњаци архива обишли су и Архив Словеније, Покрајински музеј Птуј Ормож и Архив Птуја.

Ове године успостављена је сарадња и са Folklife & Ethnological museum of Macedonia & Trace у Солуну. Том приликом уступљене су дигиталне копије архив-

ске грађе која се односи на живот Грка у Земуну, ради припреме изложбе „Greek Vlachs - Tsintsars and ethno-beneficence: Evidence from the past, reflections for the future - The contribution of Vlach-speaking parochial Hellenism to the formation of the modern Greek state“, која је отворена 7. децембра 2024. године.

Део колектива Историјског архива Београда, у оквиру своје стручне екскурзије, посетио је Државни архив у Темишвару. Гостима из Београда добродошлицу је пожелио директор архива др Раул Рус (Dr. Raul Ioniț

Rus), уз помоћ господина Стевана Бугарског, еминентног истраживача културне и духовне баштине Срба у Румунији. Колеге из Темишвара пружиле су на увид највреднију архивску грађу у вези са животом Срба у Банату која датира из 18. и 19. века, матичне и војне књиге, царске дипломе, повеље и привилегије.

Сарадња са Архивом Републике Српске одвијала се на истраживању за потребе објављивања књиге *Југословени и Шпански грађански рат*, аутора Владана Вуклиша, чији су издавачи Архив Републике Српске, Чи-

гоја штампа и Удружење архивских радника Републике Српске, док је сарадња са Српским народним вијећем Загреб била за потребе изложбе „Барбарогени надреализам“, која је приказана у просторима Српског културног друштва „Просвјета“ и Културно-информативног центра. Изложба је настала поводом стогодишњице надреалистичког манифеста, а њен циљ био је да се прикажу важне везе Београда и Загреба, које су градили и јачали актери културне сцене између два светска рата. За ту прилику уступљене су дигиталне копије архивске грађе из легата Константина Коче Поповића и Лепосаве Лепе Перовић.

На пројекту „Европски контекст српског надреализма“, чији је носилац Музеј савремене уметности, Историјски архив Београда учествовао је као партнер заједно са Народном библиотеком Србије, Музејом примењене уметности, Институтом за књижевност и уметност и Народном библиотеком у Бору. Циљ пројекта био је прикупљање и презентација целокупне културне баштине у вези са српским и европским надреализмом, са посебим акцентом на истраживање, едукацију и комуникацију.

Историјски архив Београда је са Архитектонским факултетом Универзитета у Београду остварио сарадњу поводом реализације пројекта „БИМ моделирање Термоелектране *Снага и светлост*“ за подршку ревитализације индустријског наслеђа у оквиру идеје пословног и културног центра за Отворени Балкан, који се базира на архивској грађи Општине града Београда – Техничка дирекција, као значајном објекту нашег индустријског наслеђа.

Свакако да је један од важних сегмената архивске делатности сарадња са другим архивима и институцијама културе на пољу изложбене делатности. Гостовање изложбе „Архитектонска култура међуратног Београда из Техничке документације Историјског архива Београда“, ауторки Снежане Лазећ и Јелене Митровић Коцев из 2022, гостовала је у Установи културе Пароброд током септембра 2024, у склопу обележавања 130 година од рођења Александра Дерока, а у Галерији Музеја Херцеговине у Требињу октобра 2024. године у склопу одржавања Дана европског наслеђа. Изложба „Музика у Краљевини Југославији“ гостовала је децембра месеца у Историјском архиву „Верослава Вељашевић“ у Смедеревској Паланци, поводом прославе педесет шест година од оснивања Архива.

Историјски архив Београда велику пажњу полаже на стучно усавршавање запослених, као и на едукацију млађе генерације и шире јавности.

Представници Историјског архива Београда били су излагачи и учествовали у раду симпозијума под називом „17. Суботички архивски дан“ и VIII Међународном архивистичком саветовању „Сента 2024“ у организацији Архивистичког друштва Србије. Такође су јула месеца похађали тренинг за архивисте у представништву Европског удружења едукатора историје из Холандије (Euro Clio), у оквиру међународног пројекта под називом *Facts not Fiction* у Хагу. Тема предавања и радионица био је едукативни рад са младима са фокусом на Холокауст и жртве националсоцијализма са смерницама како оспособити младе људе да се критички баве историјом Холокауста и да се боре против дезинформација о Другом светском рату и историјским геноцидима.

Сваке године Архив организује и посете за студенте неког од факултета Универзитета у Београду. Ове године била је то посета студената Правног факултета Универзитета у Београду, која је иницирана од стране Студентске асоцијације за међународну сарадњу Правног факултета Универзитета у Београду са циљем ближег упознавања рада, значаја и историјата архива, као и архивске грађе која се у њему чува.

Поред студената посебна пажња посвећује се најмлађима и њиховој едукацији и упознавању са радом Архива. Током 2024. године Историјски архив Београда посетили су ученици VI разреда ОШ „Јован Дучић“ и ученици IV разреда ОШ „Лазар Саватић“. За ученике основних и средњих школа Историјски архив Београда организује посете са циљем да се упознају са радом установе, погледају депое у којима је смештена архивска грађа, лабораторију за конзервацију и рестаурацију, одељење за дигитализацију архивске грађе, као и да приликом истраживања у читаоници пронађу своје претке који су живели у Београду или употпуне градиво које уче на часовима.

Последње две године Архив има успешну сарадњу са Институтом Сервантес. Током 2024. године одржане су две радионице почетног и напредног нивоа ручног повеза књига. Радионице су теоријско-практичног типа, намењене широј јавности и свима који желе да се упознају са различитим техникама повезивања и да их примене у пракси у изради свог књижног блока, што доприноси и очувању старих заната као што је књиговезачки, за повезивање књига и рестаурацију и конзервацију вредних рукописа и друге писане и штампане грађе.

ДОМАЋА И МЕЂУНАРОДНА КУЛТУРНА САРАДЊА АРХИВА ВОЈВОДИНЕ И ДРУГИХ АРХИВА У ЊЕГОВОЈ НАДЛЕЖНОСТИ

У данашње време готово да не постоји локална институција културе а да није укључена у неки од облика вишеслојне домаће или међународне сарадње. За архивске раднике посебно су значајни они облици културне сарадње који се испољавају у непосредном и сталном контакту путем званичних посета, потписивањем различитих споразума и протокола о сарадњи, као и одржавањем међународних стручних конференција и научних скупова са одређеном темом која закупа пажњу не само запослених у установама културе, већ и шире. С обзиром на то да целокупна територија АП Војводине окупља десет архива, нарочито је важно сагледати начин на који установе културе, а пре свега Архив Војводине као матични архив на територији Покрајине, сарађују на домаћем и међународном плану у оквиру културне сарадње. Први кораци прекограничне културне сарадње датирају из шездесетих и седамдесетих година претходног века. Искорак у том смислу начинио је Историјски архив Суботица, првенствено путем међународне сарадње са архивима из Аустрије и Мађарске. Улога домаћих архивских радника састојала се у проналажењу адекватне архивске грађе, њеном снимању и достављању у инострани архив. Наравно, тада још увек није било дигитализације, услед чега је овај процес био теже изводљив него што је то случај у данашњем времену.

Архив Војводине, као матични на простору АП Војводине, јесте добар репрезент културне сарадње са сродним институцијама. Наиме, архиви различитих нивоа организовања су институције које делују у функцији остваривања културних и државних политика на подручју сопствене надлежности. Они не представљају дипломатско-конзуларна тела или представништва, већ стручно-научне институције које чувају документе из историје културе наше земље. Обављајући своју основну делатност Архив Војводине би у склопу ових политика требало да сарађује по различитим основама са међународним субјектима, размењујући информације са страним истраживачима и архивским радницима. Уколико у ширем контексту посматрамо сарадњу, неопходно је да у обзир буде узета чињеница да су се мењали државно-правни оквири територија на којима смо живели, што је утицало и на сарадњу установа културе. У време постојања СФРЈ, Архив Војводине је имао интензивну сарадњу са архивима Мађарске, Румуније, Чехословачке и Совјетског Савеза и неретко је организовао истра-

живања и снимања оне архивске грађе у побројаним државама која је од значаја за подручје данашње АП Војводине у историјском и културном смислу. Тиме су употребљаване целине архивских фондова и збирки. У новије време, 2006. године, Архив Војводине је потписао протокол о сарадњи са Мађарским државним архивом, Архивом Града Будимпеште, као и са водећим архивима из Босне и Херцеговине и Црне Горе. Током 2015. године Министарство културе Републике Србије је ко-

ординисало поврат оне архивске грађе Граду Вуковару која се затекла у Архиву Војводине током ратних година. Грађа је у склопу прекограничне сарадње враћена у првобитном стању. Уз то, требало би споменути и протокол о сарадњи који је Архив Војводине потписао са Државним архивом Републике Северне Македоније у јулу 2019. године. Међу формулисаним циљевима истакнуто је упознавање методологије рада и архивске грађе која се чува у обе архивске установе, потом размена делегација и стручних издања, те међусобна подршка у учешћу у међународним, прекограничним архивистичким организацијама.

Такође, Архив Војводине је активан и у сарадњи са Међународним архивским саветом (International Council on Archives), при чему је битно напоменути да је Савет у својству стручног тела радио на објављивању Међународних архивских стандарда. На српски језик Архив Војводине је превео међународне стандарде: *ISAD – Општи међународни стандард за опис архивске грађе* (уз стручну редактуру Наде Берић), потом *ISAAR – Стандард међународног нормативног записа за правна, физичка лица и породице*, *ISDIAH – Међународни стандард за описивање установа које чувају архивску грађу* и *ISDF – Међународни стандард за описивање функција*. Као установа културе од националног значаја био је присутан на догађањима под покровитељством Међународног центра за архивска истраживања са седиштем у Бечу (ICARUS), на чијим тематским стручним скуповима учествују и запослени Архива Војводине. Ваљало би нагласити и то да су у јуну 2024. године домаћини тродневне 32. конвенције ICARUS-а били Архив Војводине и Историјски архив Града Новог Сада. Тема овог међународног скупа на којем је партиципирало четрдесет пет учесника гласила је „Архиви и истраживања – између аналогног и дигиталног”.

Архив Војводине је у јесен 2015. године гостовао са изложбом „Војводство Србија и Тамишки Банат“ у аустријској Савезној Покрајини Горња Аустрија, у Махтренку надомак Линца, где је први пут поставио једну изложбу изван територије бивше Југославије. Уз то, ваљало би апострофирати и двојезичну тематску изложбу вишег архивисте Љиљане Бубњевић „Збирка литографија Франца Гераша 'Аустријска војска 1620–1854'“, која је 2019. године остварена у сарадњи са Немачким историјским музејом из Берлина (Deutsches Historisches Museum) и реализована средствима Фондације „Нови Сад 2021 – Европска престоница културе“, као и архивистички часопис Археон у којем су под уредништвом др Бориса Булатовића за седам година излажења објављени радови аутора из преко двадесет земаља (укључујући Мексико, Бразил, Аргентину, Перу, Вијетнам, Кенију, Канаду, Малту, Казахстан, Руску Федерацију, Барбадос, Шведску, Канаду итд.). Током 2023. године Архив Војводине је у сарадњи са Историјским архивом Македоније у Солуну, Националним саветом грчке националне мањине у Србији, Универзитетом Македоније у Солуну и Културним центром „Булкес – Маглић“ организовао тематску изложбу „'Уточиште' у равници: Грци у АП Војводини 1945–1949“, која је гостовала и у Нотији у Грчкој.

У сваком случају, Архив Војводине као установа од националног значаја која ускоро пуни читав један век постојања (2026. године), има потребу и дужност да сарађује и то не само са регионалним, већ и европским и светским архивима и сродним установама. С тим у вези је и неколико потписаних споразума о сарадњи у претходних годину дана са различитим културним институцијама из Словачке као изразито пријатељске земље.

У стручном архивистичком смислу, као стални вид унутрашње и прекограничне сарадње, у великој мери су значајне и изложбене поставке. Наиме, културно-образовна делатност је одавно позната као важан вид и садржај рада архивских установа. По свом садржају је веома разноврсна. Архивске изложбе су један од њених најбитнијих чинилаца, чији је један од циљева и популаризација архивске делатности у стручној и културној јавности. Свака изложба архивских докумената несумњиво представља битан пројекат одређеног архива, нарочито уколико је заснована на архивској грађи оног архива који припрема и поставља изложбу. Као пројекти овакви подухвати изискују тимски рад, што је значајно не само за припрему и реализацију, већ и за укупан ефекат који на крају указује на уочавање значаја архивске делатности од стране органа власти, оснивача архива, културно-научних радника као крајњих корисника архивске грађе, па и свих грађана у целини. Из овога се може закључити да изложбе архивске грађе (у виду докумената, фотографија, цртежа, скица, плаката, разгледница и сл.) као један од садржаја културно-образовне делатности значајно доприносе популаризацији архивске струке, у циљу правилног схватања значаја архивске грађе, архивске делатности и архива као темељних институција културе. Такође, путем заједничких или гостујућих изложби успостављају се јаче и присније везе и непосредна сарадња између различитих архива, а посредно са широм друштвеном заједницом.

Са подручја Баната, Историјски архив Кикинда је последњих неколико година активан у прекограничној културној сарадњи. Наиме, велики број мештана Северног Баната је пореклом из Босанске Крајине, односно Републике Српске, те је сарадња са Архивом Републике

Српске и сродним институцијама корисна за оне који желе да сазнају нешто више о свом пореклу. Дакако, ова сарадња представља и једну од обавеза из Споразума о специјалним везама Србије и Републике Српске. Сходно томе, предвиђен је рад на заједничкој поставци изложби, потом сарадња у часописима, организовање стручних скупова и екскурзија, као и несметан приступ архивској грађи. Протокол су у том смислу потписали Историјски архив Кикинда и Архив Републике Српске. Међу бројним примерима међународне прекограничне сарадње, из чега се може стећи увид у заинтересованост странаца за архивску грађу на нашем простору, актуелан пример је и потписивања сарадње поменутог Историјског архива Кикинда са архивском секцијом Меморијалног центра „Јад Вашем“ из Израела на пољу истраживања историје јеврејске заједнице у Северном Банату, са посебним освртом на Холокауст.

Историјски архив Зрењанин, у духу прекограничне сарадње, већ скоро петнаест година има потписан Споразум о сарадњи са водећим архивом са подручја

јужне Мађарске – Архивом Чонградске жупаније из Сегедина. У разговорима који су претходили непосредном озваничењу сарадње, закључено је да је у интересу оба архива успостављање чврстих и трајних веза у циљу јачања свеукупне узајамне научне, стручне и културне сарадње. Споразумом је дефинисано подручје сарадње два архива: реципрочно истраживање архивске грађе у оквиру законских могућности, размена стручних искустава у раду са архивском грађом, нарочито у сфери заштите архивске грађе и дигитализације, организовање заједничких изложби, научних скупова и саветовања, размена стручних и научних издања и заједничко појављивање на конкурсима које финансира Европска унија из области културе. Прекогранична и унутрашња сарадња два архива са подручја Јужнобанатског округа, Историјског архива у Панчеву и Историјског архива Бела Црква, углавном се огледа у размени поставки тематских изложби, као и у домену заштите архивске грађе и нарастајућих дигиталних технологија.

МА Видосава Ераковић, виши архивист
Архив Југославије

САРАДЊА АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ СА УСТАНОВАМА КУЛТУРЕ, НАУКЕ И ОБРАЗОВАЊА ТОКОМ 2024. ГОДИНЕ

Међуинституционална сарадња установа које чувају културно наслеђе (архива, библиотека, музеја и других сродних установа) и образовних институција (школа и факултета), од изузетног је значаја и за друштвену заједницу као целину и за појединца као корисника услуга ових установа. Овакав вид сарадње, поред свог примарног циља који се односи на очување културне баштине и националног идентитета, има за циљ и да олакша приступ корисницима и допринесе бржем, лакшем и ефикаснијем претраживању и доступности информација.

Следећи своју вишеденицијску традицију сарадње са установама културе, образовним и научним институцијама у земљи и иностранству, Архив Југославије је и током 2024. године имао ре-

довну сарадњу са архивима, институтима, Филозофским и Филолошким факултетом у Београду, музејима, библиотекама и сродним институцијама. Та сарадња огледала се у виду посета, предавања и радионица, гостујућих изложби и изложби које је Архив Југославије реализовао са другим установама културе у Републици Србији, као и кроз многобројна учешћа у организацији научних скупова.

Током 2024. године Архив Југославије посетили су студенти Централних и источноевропских студија са Универзитета у Глазгову, предвођени др Владимиром Унковским-Корицом; студенти Филозофског факултета Универзитета у Београду који су, након уводног предавања, обишли Архив и упознали се са радом Одељења за сређивање архивске грађе,

збирком фотографија, издавачком и изложбеном делатношћу, процесом дигитализације, радом са корисницима, радом лабораторије за конзервацију и рестаурацију; студенти библиотекарства и информатике Филолошког факултета Универзитета у Београду; студенти Филозофског факултета Универзитета у Марибору; студенти Европског студентског форума са Факултета политичких наука Универзитета у Београду. Када је реч о сарадњи са научним установама, поменућемо и међународни научни скуп „Историја Југославије : перспективе младих истраживача са постјугословенског простора“ који је, у просторијама Архива Југославије, организовао Институт за новију историју Србије.

Поред студената, Архив су посетили и ђаци Девете гимназије „Михаило Петровић Алас“ који су, након уводног предавања о историјату Архива Југославије и упознавања са богатим фондовима и радом Читалице, обишли изложбу „Меморијали Првог светског рата у фондовима и збиркама Архива Југославије“.

Архив су такође посетили научни, културни и друштвено-политички радници из иностранства: др Џенет Стил, професорка у Школи за медије и јавне послове на Колумбијан колеџу за уметност и науке Универзитета Џорџ Вашингтон у Вашингтону; др Пуан Махарини, председница Представничког дома Парламента Индонезије и унука првог председника републике Индонезије Сукарна, која се том приликом упознала са архивском грађом која се односи на југословенско-индонезанске односе; Њ. Е. господин Абдел Вахаб Абдел-Разек, председник Сената Арапске Републике Египат; Њ. Е. госпођа Шарлота Сабина Самелин, амбасадорка Краљевине Шведске у Републици Србији.

Богата изложбена делатност обележила је претходну годину. У Културном центру Србије у Паризу отворена је изложба Архива Југославије „Од Антверпена до Сеула. Учешће српских олимпијца (Југославија) на летњим олимпијским играма (1920–1988)“, на којој је представљено учешће Југославије на олимпијским

играма, од VII летњих олимпијских игара у Антверпену до XXIV у Сеулу, последњих на којима је учествовала. Поједина документа и фотографије о учешћу српских олимпијца на летњим олимпијским играма јавности су представљена први пут. Ова изложба, као гостујућа, отворена је у Историјском архиву Зрењанин.

У сарадњи са Републичким заводом за заштиту споменика културе, Архив Југославије реализовао је изложбу под називом „Меморијали Првог светског рата у фондовима и збиркама Архива Југославије“.

Поводом обележавања 70-годишњице од Алжирске револуције (1954–2024), Архив Југославије је у сарадњи са Архивом Војводине, Амбасадом Народне Демократске Републике Алжир и Друштвом пријатеља Алжира организовао пригодну изложбу која сведочи о југословенско-алжирским билатералним односима, са посебним освртом на подршку коју је Југославија дала алжирској борби за независност. То је била четврта изложба коју су заједничком сарадњом организовали Архив Југославије и Амбасада Народне Демократске Републике Алжир.

Архив Југославије био је домаћин гостујућих изложби. Државни архив Црне Горе отворио је изложбу „Конзуларна представништва Црне Горе 1880–1914“, а Историјски архив Ужице изложбу „Млеко и крв“, посвећену Слободану Пенезићу Крцу, учеснику народноослободилачке борбе, друштвено-политичком раднику и народном хероју Југославије.

Поменућемо и учешће Архива Југославије на „Данима српске културе у Египту“ који је свој допринос овој манифестацији дао изложбама „Прва конференција

шефова држава или влада несврстаних земаља, Београд 1961“ и „Београд – Каиро 116 година дипломатских односа“, као и учешћем др Милана Терзића, директора Архива Југославије, и Драгана Теодосића, руководиоца Одељења за објављивање архивске грађе и међуархивску сарадњу у Архиву Југославије, на семинару „Покрет несврстаних и његова глобална улога“.

Посебан вид сарадње представља сарадња Архива Југославије са архивима у региону. Делегације Архива Републике Северне Македоније и Архива Републике Словеније, у оквиру процеса сукцесије, истраживале су архивску грађу Архива Југославије која се односи на заједничку прошлост.

Архив Југославије учествовао је на састанку директора државних архива бивше Савезне Федеративне Републике Југославије, одржаном у Хрватском државном архиву, поводом примене Анекса „Д“ Споразума о сукцесији бивше СФРЈ.

САРАДЊА ВОЈНОГ АРХИВА СА ДРЖАВНИМ ИНСТИТУЦИЈАМА, УСТАНОВАМА КУЛТУРЕ И ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ЗЕМЉИ И ИНОСТРАНСТВУ

Као установа заштите архивске грађе и документарног материјала који настају у раду Министарства одбране и Војске Србије или се код њих налази, Војни архив обавља архивску делатност за потребе органа управе надлежног за одбрану у складу с одредбама Закона о архивској грађи и архивској делатности, а који регулишу делатност и надлежности јавних архива прописима о одбрани и прописима којима се уређује вршење архивске делатности за потребе одбране и војске. Војни архив као јавни архив има задатак да се, у оквиру архивске делатности, у Министарству одбране и Војсци Србије обезбеди трајна заштита архивске грађе као културног добра, њено чување и стручно одржавање, коришћење за научна и друга истраживања, објављивање и излагање ради очувања националног идентитета и државних интереса Републике Србије. У том смислу, истраживања се не врше само за потребе Министарства одбране и Војске Србије, већ и за друге државне органе, правна и физичка лица, како из земље, тако и иностранства.

И поред свих специфичности које се најпре огледају у архивској грађи војне провенијенције, Војни архив има успостављене везе с многим установама ван система одбране које су заинтересоване за садржину овакве архивске грађе. Сарадња је нарочито жива и у успону током последње деценије. Иако је у знатном делу јавности уврежено мишљење да је Војни архив „затворени бастион“ који од очију других брижљиво скрива своја архивистичка блага, истина не може бити даља од тога. Потврду његове отворености могуће је наћи већ на примеру међународних споразума које је Војни архив, испред Министарства одбране Републике Србије, потписао с два значајним институцијама: Међународним центром сећања на Холокауст „Јад Вашем“ из Јерусалима (Yad Vashem – The World Holocaust Remembrance Center) и Меморијалним музејом Холокауста Сједињених Америчких Држава из Вашингтона (The United States Holocaust Memorial Museum). Сарадња ових светски познатих институција с Војним архивом заснована је на чињеници да и даље постоји потреба за расветљавањем бројних непознаница турбоног и мучног периода Другог светског рата, када је званична државна политика једне земље и њених сателита, окупљених у такозваном блоку Сила осовине, подразумевала, између осталог, и потпуно уништење јеврејског народа. Уз расветљавање злочина над Јеврејима, на међународном плану постају видљивији и злочини почињени над другим народима, нарочито над српским и ромским, јер су

саставни део вредне архивске грађе која је предмет истраживања ових међународних институција. Када говоримо о међународној сарадњи, као једну од најдуготрајнијих и најредовнијих вреди издвојити ону с Архивом Републике Словеније, која траје безмало осамнаест година (од 2007), а у склопу Споразума о питањима сукцесије бивше СФРЈ (Анекса „Д“),

којим се регулише питање наслеђивања државних архива. Директор Војног архива је уједно и члан Међуресорске радне групе за спровођење Анекса „Д“ Споразума.

Поред продубљивања и учвршћивања међународних веза, Војни архив је био и активни учесник на међународним конференцијама у организацији регионалне делегације Међународног Комитета Црвеног крста за Русију, Белорусију и Молдавију на „Међународном округлом столу за руске и европске архиве“ у Москви с темама из Првог и Другог светског рата. На првом учешћу Војног архива 2017. предмет излагања је била израда базе података о губицима у људству, погинулима, несталима, рањенима и болеснима, те ратним заробљеницима и интерниранима, где је по први пут представљена радна верзија овог пројекта. Наредне године презентован је рад „Краљевина Србија 1915: Борба за очување државности. Војни и цивили губици у бази Војног архива“, који је 2019. крунисан издавачким подухватом под називом „Попис војних и цивилних губитака Краљевине Србије у људству у Првом светском рату – Архивска грађа Војног архива“, за шта је Медија центар „Одбрана“ као издавач добио специјално признање 64. Београдског сајма књига. Треће гостовање на овој конференцији обележио је рад „Архивска грађа Војног архива као историјски извор за војне и цивилне губитке Краљевине Србије у Првом светском рату“.

Што се сарадње у земљи тиче, веома активне везе Војни архив негује с многим архивима, музејима, институцијама, државним органима и верским институцијама, а резултат су заједничке изложбе, зборници докумената и радова, документарни филмови и још много тога. Једна од првих већих изложби била је она под називом „Војни прописи Кнежевине и Краљевине Србије“, заједнички пројекат Војног музеја, Војног архива и Института за стратегијска истраживања, уз коришћење једног дела архивских докумената из Државног архива Србије.

Поводом стогодишњице од почетка Првог светског рата, Војни архив је, заједно с Историјским архивом Пожаревац, Војним музејом и Медија центром „Одбрана“, реализовао пројекат „Србија у Великом

рату 1914–1918“ у оквиру кога је приређена изложба, израђена монографија и снимљен документарни филм. Изложба је, поред домаће, доживела и своју међународну поставку у Српском културном центру у Паризу, док је документарни филм „Србија и Браничево у Великом рату 1914–1918“ гостовао на 11. Међународном фестивалу војно-патриотског филма „Сергеј Бондарчук – Волоколамски рубеж“ у подмосковском граду Волоколамску, где је и награђен у категорији документарног филма. Исти филм је награђен и специјалном дипломом на Међународном фестивалу документарног филма у Севастопољу. У заједничком пројекту с Радио телевизијом Србије Војни архив је снимио и документарни филм у два дела „Институције Србије у Великом рату: Пут Војног архива у Великом рату“.

У сарадњи са Историјским архивом Пожаревац, Медија центром „Одбрана“ и Војним музејом, 2020. године приређена је изложба „Ратна слика Србије у Другом светском рату 1941–1945“ у склопу седамдесетпетогодишњице победе на фашизмом, док је 2021. заједничким ангажовањем Војног архива, Војног музеја, Музеја ваздухопловства и Медија центра „Одбрана“ отворена изложба „Април 1941“. Значајан одјек у јавности имала је и изложба „Српске хероине у Великом рату“ у Великој галерији Дома Војске Србије у Београду коју су заједничким снагама приредили Медија центар „Одбрана“, Војни музеј, Војни архив и Историјски архив Града Новог Сада. Наравно, Војни архив увек излази у сусрет свим архивским и музејским установама у Србији и окружењу и њиховим архивистима, истраживачима, када за потребе изложби и штампаних издања несебично уступа копије својих докумената, као што је то случај с архивима у Зајечару, Ужицу, Чачку, Крагујевцу, Суботици, Бањалуци, Скопљу...

Када говоримо о издавачкој делатности, поред већ поменутог „Пописа војних и цивилних губитака Краљевине Србије у Првом светском рату“, издавајемо зборнике архивске грађе у сарадњи с Историјским архивом Пожаревац „Извештаји и наредбе Недићеве Владе народног спаса за Округ пожаревачки“, том I за 1941/1942. годину и том II за 1943/1944. годину, те „Деловање народноослободилачких јединица на територији Србије и Пожаревачког округа у Другом светском рату – одабрана документа“. Војни архив се, такође, може похвалити врло плодношћом сарадњом на заједничком пројекту са Историјским архивом Града Новог Сада на тематском зборнику докумената – Едисија „Злочини Независне државе Хрватске 1941–1945“

у пет томова, чији су приређивачи испред Војног архива др Маријана Мраовић, а испред Историјског архива Града Новог Сада мр Петар Ђурђевић (Зборник одабраних докумената Злочини Независне државе Хрватске 1941–1945. године, Књига 1 (1941–1942); Зборник одабраних докумената Злочини Независне државе Хрватске 1941–1945. године, Књига 2 (1943–1946); Комесаријат за избеглице и пресељенике Владе народног спаса 1941–1944. године, Књига 3; Зборник одабраних докумената „Фундус Војног архива и Историјског архива Града Новог Сада као сведочанство о страдању јеврејског становништва на територији окупираних Краљевине Југославије у Другом светском рату“, Књига 4; Зборник одабраних докумената „Истрага ратних злочина Трећег Рајха – Изјаве са суђења немачких ратних заробљеника – одабрана архивска документа Војног архива и ИА Града Новог Сада“, Књига 5 /у припреми за штампу/).

Важно је још напоменути и Протокол о сарадњи између Балканолошког института САНУ и Војног архива потписан 2021. године, који се тиче истраживања и објављивања архивске грађе о злочинима у НДХ, као и сарадња с Архивом Српске православне цркве на истраживању и издавању архивске грађе Војног архива у доказном поступку СПЦ против канонизације надбискупа и кардинала Алојзија Степинца.

Не сме се занемарити ни сарадња са правосудним органима Републике Србије, као и Агенцијом за реституцију, у склопу судских процеса за рехабилитацију и реституцију. Процена је да је Војни архив, на основу документације из око 270 досијеа Фолксдојчера који су били припадници полицијских и заштитних снага у оквиру СС дивизије „Принц Еуген“, до сада држави сачувао имовину и земљиште у величини од око 27.000 хектара, ако се узме да је једна фолксдојчерска породица у просеку имала око 100 хектара земље. У складу с Државним споразумом између Србије и Црне Горе, Војни архив такође уступа своју документацију правосудним органима Црне Горе за потребе решавања имовинско-правних и правосудних питања.

Може се закључити да је Војни архив све само не „недодирљиви затворени бастион“, а циљ Војног архива као јавног архива и неодојивог дела Министарства одбране Републике Србије је да и даље настави и интензивно продубљује сарадњу како са установама културе и заштите културног наслеђа у земљи и иностранству, тако и са државним институцијама. На тај начин требало би да се стави тачка на извесну стигму која га неправедно прати још од СФРЈ, а нарочито након распада бивше заједничке државе. Томе у прилог иде и чињеница да је у протекле две године Војни архив имао око осамдесет истраживача из иностранства. Специфичност архивске грађе војне провенијенције коју чува јесте донекле отежавајућа, нарочито када се говори о степенима тајности који се морају скинути пре него што се архивска грађа, у складу са законом, учини доступном истраживачима. Но, ни ова ограничења не морају бити непремостива: чак и пре истека законског рока од педесет година од дана настанка, архивска грађа може бити расположива уз претходну сагласност и одобрење творца, односно правног следбеника.

ИЗВЕШТАЈ СА 32. КОНВЕНЦИЈЕ ICARUS-A ОДРЖАНЕ У НОВОМ САДУ

Почетком јуна 2024. године Архив Војводине је, у сарадњи са Историјским архивом Града Новог Сада, био домаћин једне од најзначајних европских архивистичких конференција. Међународни центар за архивска истраживања (International Centre for Archival Research – ICARUS) са седиштем у Бечу, који окупља чланове из 180 научноистраживачких установа из Европе и Северне Америке, одржао је своју 32. полугодишњу конвенцију ICARUS #32 у периоду од 5. до 7. јуна. Ова организација, између осталог, промовише дигиталне медије, и то не само у раду са архивском грађом, већ и у публикавању истраживачких достигнућа, развијајући у тим областима нове стандарде и стратегије. Посебно је значајан њен допринос унапређењу међународне сарадње која се остварује кроз заједничке пројекте и конференције.

У оквиру насловне конференцијске теме Архиви и истраживање – између аналогног и дигиталног (Archives and Research – Between the Analog and the Digital), своје ауторске и коауторске радове током 48 излагања представило је 57 домаћих и страних учесника унутар више тематских целина, подељених у пет сесија: панеле 1) Мањинске заједнице у Европи – архивска грађа и други извори (Minority Communities in Europe – Archival Materials and Other Sources); 2) Архиви и друштво – аналогни архивист у дигиталном свету (Archives and Societies – An Analog Archivist in a Digital World); 3) Топотека (Topotheque); као и две радионице: 4) Монастиријум (Monasterium) и 5) Конзервација и рестаурација папира и пергамента – студија случаја (Conservation and Restoration of Paper and Parchment – a Case Study).

Конвенција се одржала на три новосадске локације – у Архиву Војводине, Историјском архиву Града Новог Сада, као и у Културној станици „Свилара“. Програм конвенције публикован на енглеском језику (чији је уредник координатор скупа, виши архивист Љиљана Бубњевић) садржи детаљне информације о сатници и местима одржавања појединачних излагања, као и сажетке реферата учесника, са њиховим кратким биографијама. Учеснике су чинили излагачи из тринаест земаља: Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Северне Македоније, Мађарске, Аустрије, Немачке, Холандије, Естоније, Италије, Малте и Аустралије.

Након уводних речи др Небојше Кузмановића, директора Архива Војводине, Биргит Кибал, председнице ICARUS-а, као и др Чарлса Фаруџе, директора Националног архива Малте и председника Европског огранка Међународног архивског савета (EURBICA), прву сесију Мањинске заједнице у Европи – архивска грађа и други извори отворили су архивисти из једне од институција организатора ове конвенције – Архи-

ва Војводине. Љиљана Бубњевић и Александар Бурсаћ представили су рад о архивском фонду бр. 556 (Друштво Подунавских Шваба у Војводини 1920–1944), његовој дигитализацији и доступности истраживачима. Фонд садржи грађу насталу радом четири друштва Подунавских Шваба у међуратном и ратном периоду. У оквиру докумената налазе се и војне књижице, фотографије, штампа и лична писма особа из заробљеништва.

Национални архив Грузије (Софио Јобава и Катија Кинкладзе) информисао је о немачким насељима и њиховом начину живота документованом у збиркама архива. Немци су се доселили у Грузију у 19. веку, као делу Руског царства, и брзо су постали део друштвеног и културног живота земље. Документа која се чувају у Националном архиву Грузије односе се на дозволе за боравак, попис становништва, на зграде, цркве и школе унутар колонија, изборе представника из евангелистичко-лутеранске цркве у синод, попис евангелистичко-лутеранске цркве у Тбилисију и подухват њиховог удружења жена. Листа немачких породица укључује број домаћинства, школа, капела, црква и учитеља.

Маја Николова (UNIHUB, Београд, Србија) бавила се питањем дигитализације архивске грађе која представља сведочанство културе Цинцара, што је део активности српско-цинцарског друштва „Луњина“ основаног 1991. у Београду. Дигитализација ове архивске грађе нуди могућност за јавност, посебно за млађе генерације, да сазна више о овој етничкој заједници.

Првог дана конвенције било је речи и о Власима у Македонији (Марија Белакапоска – Историјски институт Универзитета „Св. Кирил и Методиј“ у Скопљу, Северна Македонија). Затим, у реферату „Муслиман, Јевреји и православни хришћани у средњовековној Угарској у огледалу архивских докумената“ (др Борис Стојковски, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Србија) даје се преглед врста архивских докумената која сведоче о наведеним верским и етничким заједницама, док је о Ромима од 18. века до 1944. године кроз документа Историјског архива Кикинда говорио Срђан Сивчев, директор Историјског архива Кикинда. Бојана Вуковић са Етнографског института САНУ представила је рад о процесу дигитализације Фолклорне збирке овог института, која садржи народне песме и краће фолклорне форме са подручја бивше Југославије.

Другог дана конференције, у сесији Архиви и друштво – аналогни архивиста у дигиталном свету, представљени су различити извештаји о пројектима дигитализације колега у српским и страним архивима. Посебну пажњу привукла је презентација др Гинтера Милбергера (Универзитет у Инзбруку, Аустрија) о платформи Транскрибус (Transcribus) – вештачкој интелигенцији

намењеној за читање историјских докумената. Реч је о платформи за дигитализацију, препознавање текста, транскрипцију и претраживање историјских докумената, која постоји од 2016, а од 2019. године делује као пројекат READ-COOP SCE (база података која омогућава приступ документима уз помоћ технологије која препознаје ручно писане текстове архаичним писмом и уочавање кључних речи) са више од 200.000 корисника и 180 чланова, укључујући универзитете, библиотеке и архиве. Као чланови READ COOP SCE из Инзбрука, колеге из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ (др Адам Софронијевић, др Наташа Дакић и др Александра Тртовац) представили су свој рад о употреби ове платформе, што је подразумевало дигитализацију и транскрипцију великог броја рукописа из библиотечких збирки.

Пројекат „Добијање информација на примеру протокола историјских институција (1880–1940)“ представио је Свен Лепа (Национални архив Естоније). Реч је о пројекту Националног архива, као и лингвиста и историчара са Универзитета у Тартуу, започетом 2024. године са циљем стварања алата за препознавање појмова и класификацију тема за корпусе историјских текстова. Пројекат је предвиђен да ради са три корпуса: 1) протоколима естонске уставотворне скупштине од 1919/1920, показујући процес рађања нације; 2) протоколима градског већа Тартуа од 1918. до 1940, сведочећи о расту града у међуратном периоду; 3) протоколима естонских парохијских судова који илуструју сељачко друштво у другој половини 19. века. Према наводима аутора, унакрсна употреба података из поменутих корпуса отвориће могућности за анализу и тумачење историјских, језичких и културних процеса.

Др Балинт Терновац (Градски архив Будимпеште, Мађарска) говорио је о промени одонима, имена улица, у различитим раздобљима током 20. века. У раду „Називи улица и политика сећања“ аутор је истражио како су географски називи територија припојених 1920. године или мађарске мањине које живе на анектираним територијама представљени на уличним знаковима у Будимпешти.

Учесница из Аустралије, Даница Мајсторовић Итер, изложила је тему свог истраживања у вези са пројектом изучавања документарног наслеђа српске дијаспоре у Аустралији – емиграције после Другог светског рата и њихових потомака. Од 2020. године изворни материјали који се добијају из приватних колекција дигитализују се ради њиховог интегрисања у јавне истраживачке институције.

На крају другог дана конвенције, у оквиру сесије Топотека, представљене су топотекe Свеучилишта у Загребу (др Влатка Лемић), затим „Баштина Хрвата у Србији“ (Јосип Бако из Завода за културу војвођанских Хрвата), топотекa Архива Босне и Херцеговине (Синиша Домазет), „Печати Архива Војводине“ (Данијела Бранковић) и „Алмашки крај“ (Сара Самарџић).

Последњег дана конвенције одржана је радионица Монастиријум. Онлајн-платформа Monasterium постоји већ двадесет година, а свој рад почела је дигитализацијом око 20.000 докумената који су чувани у манастирима Доње Аустрије и били доступни за истраживања само у ограниченој мери. Monasterium омогућава да се истражују и обрађују средњовековне повеље и повеље из раног модерног доба. База података броји сада око 670.000 докумената и око 930.000 слика из 184 архива у 15 земаља. Осим редовних фондова архивских повеља, база података укључује и такозване збирке, које представљају или дигитализована издања извора или виртуално поновно обједињене и реконструисане архиве.

У оквиру радионице, др Антонела Амброзио (Универзитет Федерико II у Напуљу, Италија) и Марија Пиа Тизео (Универзитет Базиликата из Потенце, Италија) представиле су се радом на тему „Аналогни ахиви, дигитална будућност: средњовековни манастирски архиви у Јужној Италији на monasterium.net“, док је Загорка Авакумовић (Архив Војводине, Србија) представила збирку повеља и диплома Архива Војводине на овој платформи.

На радионици реализованој у оквиру програма Архива Војводине „Конзервација и рестаурација папира и пергамента – студија случаја“, своја искуства су разменили колеге из Мађарске, Хрватске, Северне Македоније, Републике Српске и Србије.

Током конвенције представљено је више пројеката: E-ROUTES (Time Travel Routes through Europe), AtoM (Archives and Traces of Migration) и програм Креативне Европе у Србији, а одржана је и промоција књиге и презентована истоимена изложба архивског саветника Светлане Љубљанац Адвокатска комора Војводине: кроз одабрану архивску грађу од 1875. до 1975. године. Учесницима конвенције биле су организоване посете Музеју Војводине, као и Музеју Града Новог Сада, а водич је госте провео кроз подземне војне галерије Петроварадинске тврђаве и представио изложбу о Милеви Марић Ајнштајн. 📖

5. ТУЗЛАНСКИ АРХИВСКИ ДАНИ

У склопу обележавања 70 година архивске делатности на подручју тузланске регије, у организацији Друштва архивских запосленика Тузланског кантона, а уз финансијску подршку Федералног министарства образовања и науке и Министарства за културу, спорт и младе Тузланског кантона, у Тузли је у периоду 27/28. септембра 2024. године одржана Међународна конференција 5. Тузлански архивски дани. Учесницима из Босне и Херцеговине придружили су се и архивски стручњаци из Словеније, Хрватске и Србије.

У конференцијској сали хотела Салис у Тузли присутне су поздравили директор Архива Тузланског кантона мр сц. Омер Зулић, председница Организационог одбора Хатиде Фетахагић, изв. проф. др Мирослав Новак, као и председница Архивистичког друштва Србије Лела Павловић. У наставку радног дела одржана је промоција четвртог броја часописа *Архивски погледи*, о коме су говорили проф. др Сеад Селимовић и проф. др Влатка Лемић. Први дан Конференције завршен је отварањем изложбе са темом кулинарских рецепата *Ljubezen gre skrozi želodec: kulinarka varhivskih virih* Згодовинског архива Љубљана.

Другог дана одржане су две сесије на тему архивских збирки. На првој сесији, поднето је пет реферата. Изв. проф. др Зденка Семлич Рајх из Згодовинског архива Љубљана (Словенија) изложила је рад *Arhivske zbirke u teoriji i praksi: pro i contra*; доц. др Влатка Лемић (ICARUS Хрватска, Свеучилиште у Загребу, Хрватска) представила је реферат *Знајствени архиви и академска традиција у Хрватској из перспективе столетних архивских и баштинских збирки Свеучилишта у Загребу*; др сц. Јасмина Живковић (Историјски архив Пожаревац, Србија) изложила је рад под насловом *Архивске збирке и електронска архивска грађа*; Слободанка Цветковић и Наташа Милошевић Дулић (Историјски архив Пожаревац, Србија) представиле су заједнички рад на тему *Збирке Историјског архива Пожаревац – припрема и израда водича*, а изв. проф. др Мирослав Новак

(Покрајински архив Марибор, Словенија) излагао је на тему *Информацијска сигурност и процеси архивског (стручног) рада*.

На другој сесији представљено је шест реферата: др сц. Кораљка Кузман Шлогар (Институт за етнологију и фолклористику, Хрватска) изложила је рад на тему *Представљање рада Института за етнологију и фолклористику Загреб*; мр Јасмин Јајчевић (Архив Тузланског кантона, БиХ) представља реферат *Архивске збирке у функцији изложбене делатности Архива Тузланског кантона*; Натали Величковић и Наташа Раденковић (Историјски архив Ниш, Србија) представљају рад *Временлов кроз збирку позивница Историјског архива Ниш*; Амел Реџић и Кинана Фелић (ЈУ Архив Унско-санског кантона Бихаћ, БиХ) излагали су на тему *Збирка матичних књига у Архиву Унско-санског кантона Бихаћ*; мр сц. Есаф Левић, Загорка Остојић и Недем Хацић (Служба за архив Брчко дистрикта, БиХ) говорили су о *Дигиталном фонду 'Алијага Кучукалић и синови'*, а Снежана Радовић (Историјски архив Ниш, Србија) изложила је реферат *Нишка Бања: да ли је радиоактивна топла вода? Лични фонд инжењера Владислава Цветановића (1883–1962)*.

У својим рефератима архивисти из Словеније, Хрватске и Србије изнели су сопствена искуства и примере из својих установа у раду на сређивању и обради збирки, истакли значај архивских збирки и информације које оне садрже, указали на доступност ових докумената, као и могућности за њихову презентацију кроз архивске изложбе, али и дилеме које постоје у вези са збиркама, нарочито у савременом тренутку који карактерише убрзани технолошки развој. У представљеним рефератима указано је и на електронску архивску грађу и збирке формиране од ове грађе, као и на значај информацијске сигурности и обезбеђивање заштите података од неовлашћеног приступа и манипулација. 🇷🇺

У својим рефератима архивисти из Словеније, Хрватске и Србије изнели су сопствена искуства и примере из својих установа у раду на сређивању и обради збирки, истакли значај архивских збирки и информације које оне садрже, указали на доступност ових докумената, као и могућности за њихову презентацију кроз архивске изложбе, али и дилеме које постоје у вези са збиркама, нарочито у савременом тренутку који карактерише убрзани технолошки развој. У представљеним рефератима указано је и на електронску архивску грађу и збирке формиране од ове грађе, као и на значај информацијске сигурности и обезбеђивање заштите података од неовлашћеног приступа и манипулација. 🇷🇺

Дијана Бореновић, виши архивист
Историјски архив Суботица

ОДРЖАНА МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА У СУБОТИЦИ: 17. СУБОТИЧКИ АРХИВСКИ ДАН – *Видљивост жена у архивској грађи*

Историјски архив Суботица је 20. септембра 2024. године, по 17. пут организовао Међународну конференцију Суботички архивски дан, која је уприличена у сецесијском амбијенту свечане Велике већнице Градске куће у Суботици.

Овогодишња тема конференције Видљивост жена у архивској грађи окупила је десет излагача из Србије, Мађарске, Хрватске и Црне горе, који су у својим рефератима покушали да обраде теме из архивске струке, размене искуства везана за актуелна дешавања у друштву, и представе своје радове присутним колегама и посетиоцима.

Конференција је отворена музичком тачком коју је на клавиру извела ученица Музичке школе у Суботици и поздравним речима Стевана Мачковића, директора суботичког архива. За све присутне био је обезбеђен симултани превод на мађарски односно српски језик, а реферати су били праћени видео презентацијама.

Др Јожеф Ђенешеи (Gyenesei József) из Мађарског Националног Архива, Жупанијског архива Бач-Кишкун, Кечкемет представио је рад на тему *Мозаик женске историје из жупанијског Архива Бач-кишкун*, након чега је Загорка Авакумовић, виши архивиста Архива Војводине изложила реферат под насловом *Жупанијске бабице у објављеној архивској грађи архивског фонда Тамишке и Торонталске жупаније*. Геза Чока из Мађарског Националног Архива Жупаније Пеште изнео је своја истраживања у реферату *Ванматичних књига, женске улоге у документима из 18. и 19. века*. Дипломирани правник, архивиста и самостални саветник из Државног архива Црне Горе, Сандра Марковић, презентovala је рад под називом *Видљивост жена у архивској грађи у граду Подгорица* који је био праћен великим бројем фотографија. Историјски архив Ниш представиле су архивске саветнице Миљана Ђорђевић и Ивана Јовановић са радом *Видљивост жена у архивској грађи Историјског архива Ниш – просветне установе за едукацију жена*.

Агнеш Немет, виши архивиста Архива Главног Града Будимпеште изнела је резултате својих истраживања на тему *Анализа положаја жена у првој половини 20. века у установама културе на основу грађе библиотеке. Жене и женска друштва у документима Историјског архива Београда* био је наслов рада Мирјане Миленковић, архивске саветнице Историјског архива Београда. Потом је др Адел Лакатош, архивиста Архива Калочке

Надбискупије имала реферат *Судбине јеврејских жена у Бачкој кроз списе Архива Калочке Надбискупије*, док је реферат Софије Бабић, архивисте Историјског архива Зрењанин носио наслов *Добротворна*

женска удружења у Великом Бечкереку до 1914. године. Конференцију је затворила Доц. др. сц. Влатка Лемић, архивска саветница Свеучилишта у Загребу/ICARUS Хрватска са презентацијом на тему *Жене у академској заједници из перспективе свеучилишних и знанствених архива у Хрватској*.

Рад др Маргарете Башарагин из Удружења Женске студије и истраживања Нови Сад, подружница Суботица, под насловом *Допринос Розике Швимер (1877–1948) женском покрету*, није био представљан на конференцији због непланиране спречености ауторке, али је објављен у Зборнику радова са конференције 17. Суботички архивски дан, Видљивост жена у архивској грађи. Зборник је доступан онлајн на сајту Историјског архива Суботица: <https://www.suarhiv.co.rs/files/publikacije/zbornik-radova-konferencija-17-suboticki-arhivski-dan.pdf>.

Мада је тема побудила велико интересовање стручњака, због објективних разлога организације самог скупа, Историјски архив Суботица морао је да одабере само 11 наведених радова. Чак ни представник архива домаћина, колегиница Татјана Сегединчев, архивска саветница, није добила прилику да излаже на скупу, већ је њен рад који се тематски уклапа у оквире скупа са темом „Жене града – трагом прохујалих векова“, објављен у часопису *Ex Pannonia* број 28. Излагачи су представили истраживања у вези са знаменитим женама и њихов рад кроз архивску и библиотечку грађу, као и рад и укључивање у професионални живот „обичних жена“, затим организације и удружења која су жене формирале и кроз која су деловале, као и трагове о томе кроз писану заоставштину. Оваква архивистичка тема је важна због бољег сагледавања положаја жена у прошлости, њихове борбе и стицању равноправности у друштву, која је уједно допринела општем напретку и развоју бољег разумевања и међусобног поштовања међу људима, у свим сферама људског деловања.

Снимак овогодишње конференције може се погледати на You Tube каналу Историјског архива Суботица, на линку:

<https://www.youtube.com/watch?v=hcMWJeeVoEc>

ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ ОД ПРЕУЗИМАЊА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ ОД БИА

Пре две деценије, односно од 2004. године, Државни архив Србије почео је да преузима архивску грађу насталу радом службе безбедности од Безбедносно-информативне агенције (у даљем тексту БИА) и од тада је у зграду у Карнегијевој улици стигло 80.107 досијеа лица и близу 400.000 страница збирки докумената. Ова грађа је разврстана

у 2.465 кутија које, на полицама депоа, заузимају 308 дужних метара. Персонална досијеа су подељена у 36 категорија, а збирке докумената су тематски разврстане.

Државни архив Србије је са Безбедносно-информативном агенцијом 2007. године потписао Споразум о међусобним правима и обавезама приликом примопредаје архивске грађе и регистратурског материјала, док је поступање са овом архивском грађом у посебној процедури регулисано Правилником о условима и начину коришћења досијеа лица и збирки докумената.

Персонална досијеа

Доношењем Закона о рехабилитацији 2006. године, Државни архив Србије (тада Архив Србије) почео је да добија захтеве за достављање досијеа лица од свих виших (тада окружних) судова у Републици Србији. Првих година захтеви су се претежно односили на лица која су била на Голом отоку, односно која су кажњавана због подршке Резолуцији ИБ. Временом се повећао број захтева у вези са лицима која су припадала јединицама Југословенске војске у отаџбини, Српске државне страже и Српског добровољачког корпуса, као и другим категоријама у које спадају послератни емигранти и ратни злочинци. Од 2016. године, када је ступио на снагу Закон о враћању одузете имовине и обештећењу, највећи број захтева почео је да стиже од надлежног органа у поступку враћања одузете имовине, односно од Агенције за реституцију. Ови захтеви се претежно односе на лица која су била припадници окупационих снага које су деловале на територији Републике Србије, која су проглашена за непријатеље земље због сарадње са окупатором, као и она која су стрељана и којима је била одузета имовина.

Од почетка преузимања ове грађе, односно од доношења Закона о рехабилитацији, влада велико интересовање грађана, пре свега за истраживање персоналних досијеа и Архив је од 2006. године почео да прима и

њихове захтеве. Међутим, грађани нису у могућности да остваре увид у досијеа и могу само да добију информацију о томе да ли се досије за одређено лице налази у архивској грађи преузетој од БИА. Разлог томе је непостојање закона, односно законске регулативе којом би био уређен поступак отварања досијеа. Када буде донет, овај правни

акт ће морати да дефинише ко ће моћи да оствари увид у досије – да ли само лица на која се досије односи или ће то моћи да ураде и потомци, рођаци, научни радници, новинари, да ли ће бити омогућен увид у оригинални досије или само у копију досијеа и да ли ће, ако ово друго буде случај, на копијама бити урађена анонимизација свих осталих лица или само одређених.

Важно је истаћи да грађанима због овога нису ускраћена права на рехабилитацију као ни право на повраћај одузете имовине, с обзиром на то да одговоре на захтеве односно потврде, које им ДАС доставља, могу да приложе судовима пред којима се воде поступци рехабилитације. Виши судови и Агенција за реституцију се по службеној дужности обрађају Архиву и њима се достављају копије досијеа, уколико постоје, односно копије докумената из досијеа неопходних у овим поступцима. Треба нагласити да се досијеа састоје од једне до неколико хиљада страница. До сада је судовима и Агенцији за реституцију достављен велики број пресуда: окружних судова, Врховног суда НРС, војних судова, Врховног војног суда, затим решења комисија за прекршаје, извештаја, упитника, записника, образаца са личним подацима, разних дописа, наредби, решења о укидањима притвора, решења о обустављању кривичних поступака...

Поред потраживања докумената из досијеа или комплетних досијеа, виши судови и Агенција за реституцију траже и достављање докумената из збирки БИА, тј. из комплетне архивске грађе преузете од БИА. Збирке докумената нису архивистички сређене, а самим тим не постоје регистри имена лица која се налазе у њима, осим код одређених збирки, попут збирки БИА II, 109, Регистар осуђиваних лица по ИБ-у или збирки које је истражила Државна комисија за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. године и податке из њих објавила на својој интернет страни. Државни архив Србије им доставља копије докумената из ових збирки,

а представницима виших судова и Агенције за реституцију омогућено је да уз стручну помоћ истражују све остале збирке докумената.

У периоду 2006–2011. године у Архив је стизало у просеку 330 захтева годишње, а после доношења новог Закона о рехабилитацији 2011. године, којим је предвиђено право на рехабилитационо обештећење, њихов број се драстично увећао и у периоду 2012–2017 износио у просеку 2.600 захтева у току једне године. Највећи број захтева је стигао 2014. (чак 4.511), а њихов број почиње да се смањује од 2018. године.

Државни архив Србије је одговорио на близу 19.000 захтева у периоду од 2006. године до данас, односно просечно на 1.000 захтева годишње. На решавању ових захтева, у највећем делу овог периода од две деценије, радила су само два овлашћена лица. Истраживања архивске грађе преузете од БИА, која обављају виши архивисти Државног архива Србије, бесплатна су за све подносиоце захтева.

Захваљујући копијама докумената које је Државни архив Србије доставио вишим судовима и Агенцији за реституцију, велики број грађана био је у прилици да буде рехабилитован лично или да оствари рехабилитацију предака као и повраћај конфисковане имовине, односно материјалну надокнаду, када повраћај имовине није био могућ а када су за то били испуњени услови.

Збирке докумената

Научни радници су, од новембра 2011. године, први пут добили могућност да истражују архивску грађу БИА, односно збирке докумената, а у складу са Правилником о условима и начину коришћења збирки докумената и досијеа лица преузетих од БИА. Збирке се могу користити једино у научноистраживачке сврхе и то у сврху израде докторске дисертације, научноистраживачког пројекта, научног приређивања тематских зборника докумената, а сврха истраживања се доказује потврдом ментора или потврдом научноистраживачке установе.

Истраживачи могу да добију десет одсто копија страница докумената из збирки које одговарају теми њиховог рада. Највише су тражене збирке документа у вези са Другим светским ратом, посебно оне које се односе на Дражу Михајловића и четнички покрет, илегалне организације, специјалну полицију, југословенску емиграцију, белоемигранте. Често су предмет интересовања збирке историјата градова, места и покрета.

Истраживање збирки докумената БИА обавља између десет и петнаест истраживача годишње, а дозвола за истраживање важи до краја календарске године у којој је захтев поднет.

Поступак преузимања архивске грађе од БИА и даље је у току, иако је последњих година скоро обустављен због недостатка простора у депоу Државног архива Србије.

МА Њор Ракић, историчар
Ниш

НАЦИОНАЛНИ АРХИВ ЧЕШКЕ РЕПУБЛИКЕ – место које треба посетити

Národní archiv

Праг и чешки градови својом богатом културом и историјом остављају снажан утисак на сваког ко бар једном посети ова места. У срцу Европе, град на Влтави сведок је бројних светских догађаја, а сви су чули бар за један који се збио на том простору. Архивисти с времена на време обилазе разне архиве у оквиру стручних екскурзија, али и приватно, како би стекли нова сазнања о архивима, али и разменили искуства са својим колегама из других земаља. Једно од најзначајнијих места за истраживаче историје и архивисте је Национални архив Чешке Републике.

У оквиру приватне посете, Национални архив Чешке Републике посећен је у октобру 2024. године, са посебним акцентом на обилазак Одељења за дигитализацију. Рад овог одељења представили су магистар Павла Коцоуркова, задужена за послове дигитализације, и Јан Харват, задужен за односе са јавношћу.

Национални архив Чешке Републике у садашњем облику основан је 1. јануара 2005. године као централни државни архив. Његове архивске збирке представљају значајан део националног културног наслеђа и симбол чешке државности.

Претеча данашњег архива је Централни државни архив, основан је 1. октобра 1954. године са намером да се створи јединствена организација архива након Другог светског рата.

Корени архивске делатности у Чешкој сежу дубоко у прошлост. У време владавине династије Пшемисловићи у 12. веку срећемо својеврсни архив чији је циљ био чување повеља и других битних докумената. Документи са овом тематиком данас су познати као Архив чешке круне. Управо, најстарији документ у архиву потиче из 1158. године и представља повељу цара Фридриха I Барбаросе, којом се Владиславу I признаје право на ношење краљевског обележја (circulus) током верских светковина.

Национални архив има две зграде. Старија зграда, подигнута 1933. године, наменски је грађена по модерним стандардима за Архив Чешких земаља. Нова зграда у четврти Ходов грађена је у фазама од 1992. до 2001. године. Данас Архив чува преко 134 дужна кило-

метра докумената и више од 5,3 терабајта електронских записа.

Мрежа архива хијерархијски је уређена и делимично прати административну поделу државе. За разлику од Србије где су архиви установе културе те је за њих надлежно Министарство културе, према чешком законодавству сви архиви су подређени Министарству унутрашњих послова Чешке републике које представља апелационо тело где нижи архиви могу да оспоравају одлуке виших архива. Министарство унутрашњих послова директно руководи Националним архивом Чешке Републике који је од 2005. године управни орган задужен за давање смерница за рад са документима, чување и заштиту подређених архива. Наредни у хијерархији су Државни регионални архиви (*Státní oblastní archiv*) којих има седам: Праг (Praha), Требоњ (Třeboň), Плизењ (Plzeň), Литомјержице (Litoměřice), Храдец Кралове (Hradec Králové), Моравски земаљски архив у Брну (Brno) и Земаљски архив у Опави (Opava). Ови архиви се старају о грађи која је настала радом управа, организација и других тела региона, али и њима подређених округа. Регионалним архивима подређени су Државни окружни архиви (*Státní okresní archiv*) који су заправо унутрашњи органи регионалних архива.

Посебну врсту представљају специјални архиви у које спадају Архив Канцеларије председника Републике (*Archiv Kanceláře prezidenta republiky*), Архив Прашког замка (*Archiv Pražského hradu*), Архив парламента (*Archiv Poslanecké sněmovny*), Архив Сената (*Archiv Senátu*), Архив Министарства спољних послова (*Archiv Ministerstva zahraničních věcí*), Војноисторијски архив (*Vojenský historický archiv*), Архив чешког радија (*Archiv Českého rozhlasu*), итд.

У погледу унутрашње организације, Национални архив Чешке Републике подељен је на више одељења: Одељење директора, Одељење за фондове државне администрације до 1918, Одељење за фондове државне администрације 1918–1992, Одељење за збирке и фондове недржавног порекла, Одељење за заштиту изван архива и државне фондове после 1992, Читаоница и библиоте-

ка, Одељење за физичку заштиту докумената и Одељење за дигитални архив и дигиталне услуге.

Дигитализација у Националном архиву Чешке Републике, са већ постојећим особљем, отпочела је још 2008. када је Архиву поклоњен скенер Epson, а прави замах кренуо је од 2010. године. За процес дигитализације Архив располаже разним скенерима произвођача I2s, SMA, Kodak, Epson и камером Nikon D850.

Од 2012. године Архив објављује дигитализовани материјал онлајн путем платформе *badatelna.eu*, а на његовом сајту може се пронаћи апликација *VadeMeCum*, која је у тест-фази, а која је слична АРХИС-у. Такође, поддомен сајта *Digitální badatelna* нуди ширу претрагу са могућношћу избора различитих критеријума за филтрирање претраге.

Оно што је интересантно за Национални архив Чешке Републике јесте да је јединствена стратегија дигитализације у архивима још увек у фази креирања (децембар 2024). До тада, сваки архив дигитализује према својим правилима и потребама.

Југословенско/српско-чехословачки/чешки односи били су динамични у прошлости, а Национални архив у Прагу представља прави рудник докумената за историчаре и архивисте. За држављане Републике Србије који се одлуче да истражују, правила и процедуре су исти као и за грађане Чешке и држава чланица ЕУ. Потребно је унапред најавити долазак путем електронске поште (одговор се добија у року од 24 часа), када ћете добити и датум термина. На улазу Архива, на пријавници, врши се регистрација корисника уз важећа документа (пасош). После ове формалности, неопходно је одложити личне ствари у орманима у гардероби, након чега уз лична документа можете ући у читаоницу Архива и истраживати грађу.

Свако ко једном посети Праг и чешке градове, сигурно неће видети све што жели, па ће одлучити да се врати још једном. Уколико архивиста из Србије посећује Чешку, препоручује се обилазак Националног архива Чешке Републике (www.nacr.cz/).

МА Видосава Ераковић, виши архивист
Архив Југославије

АРХИВСКА ГРАЂА У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ 7

Зборник радова Архивска грађа у теорији и пракси 7 представља резултат рада архивиста из Србије и региона, окупљених на седмом по реду Међународном архивистичком саветовању, одржаном од 11. до 13. октобра 2023. године у Куршумлијској бањи. Уз уводне текстове председнице Архивистичког друштва Србије Леле Павловић и уреднице Слободанке Цветковић, Зборник садржи двадесет осам прегледних и стручних радова.

У првој тематској целини под називом *Архиви и иновативне технологије* представљено је укупно седам ауторских и коауторских радова. У коауторском раду др Велибора Илића, Ленке Бајчетић, др Снежане Петровић и др Ане Шпановић на тему *SCyDia – OCR. Софтвер за српску ћирилицу са дијакритицима*, приказана је организациона структура софтвера SCyDia конструисаног да превазиђе проблеме који се јављају приликом обраде докумената писаних ћирилицом, која садрже акценте, дијакритичке и друге нестандартне знакове. Александар Бережнов, у свом раду под називом *Могућности примене вештачке интелигенције у архивима – CHATGPT*, указао нам је на могућности примене вештачке интелигенције у архивима и архивистици (пружање одговора корисницима на питања о архивској грађи; побољшање ефикасности управљања архивским документима; претраживање и категоризација докумената; аутоматско препознавање текста и др.), али и на изазове које та примена доноси, са посебним освртом на њен утицај на послове и радна места у архивима. Др Михаил Васиљевич Ларин аутор је рада под називом *Организација архивског чувања електронских докумената у Русији* у којем је указао на проблем обезбеђивања трајног чувања електронских докумената и представио искуства руских архивиста у погледу организовања архивског чувања електронских докумената, његове правне, регулаторне и методолошке основе. Наталија Генадјевна Суровцева аутор је рада *Састав метапода-*

така животног циклуса електронских докумената у коме разматра питање састава метаподатака електронских докумената пренетих из система за управљање електронским документима у информационим системима. Горан Судимац, у раду на тему *Недеструктивно испитивање архивске грађе из XIX века Портابل X- флуоресцентним спектрометром*, представио је испитивања вршена над архивском грађом из XIX века. На документима су XRF методом вршена испитивања мастила и печата. Др Душан Бојковић и Синиша Тадић аутори су рада *Дигитализација фонда Канцеларија маршала Југославије* у којем су представили искуство Архива Југославије у процесу дигитализације архивске грађе овог фонда – припрема докумената за дигитализацију, израда дигиталних копија и метаподатака, израда оперативних копија и унос дигиталних објеката у веб-апликацију. Синиша Домазет у раду *Дигитално градиво у Архиву Босне и Херцеговине – терабајти без сталне адресе* приказао је искуство поменутог архива када је реч о дигиталној презервацији и управљању дигиталним записима.

Другу тематску целину, која носи назив *Актуелна питања архивске службе*, чини тринаест радова. Светлана Перовић Ивовић је у раду *Планирање добро организованог депоа као услов за адекватну заштиту архивске грађе* приказала стратегију смештаја и заштите архивске грађе и указала на амбијенталне услове које један депо мора да испуни. Тамара Вијоглавин Манчић је у раду *Поплаве и последице које трају представила могућа решења за превенцију како не би дошло до уништења архивске грађе* и истакла потребу да се донесе подзаконски акт о поступку са архивском грађом оштећеном у елементарним непогодама. Георг Јовановић је у раду *Рестаурација и конзервација пергаментне повеље из 1817. године* описао поступак рестаурације и конзервације „Привилегијалног писма слободном граду Суботици“. Коауторски рад Наташе Малобабић Вукић и Југослава Вељковског *Противопожарни систем NOVEC 1230 у си-*

стему заштите архивског депоа Историјског архива Новог Сада имао је за циљ да стручној архивској али и широј јавности прикаже један иновативни противпожарни систем, чија је намена да заштити архивску грађу, депое и архивске зграде. Марија Тодоровић, ауторка рада *Домети важеће законске регулативе на заштити архивске грађе и документарног материјала – из рада Историјског архива „Шумадије“*, анализирала је стање заштите архивске грађе и документарног материјала ван архива након ступања на снагу Закона о архивској грађи и архивској делатности. Милена Поповић Субић је у раду под називом *Каталог поступака као елемент канцелариског пословања* представила Каталог као нов елемент у канцеларијском пословању, као и његову улогу у централној евиденцији предмета. Рад Стјепана Пруткија *Архиви у служби управе – приказ судбоносних тренутака из недавне повијести архивске службе у Републици Хрватској* доноси преглед законских и подзаконских аката и на примеру Државног архива у Вуковару приказује последице са којима су се хрватски архиви суочили током примене поменутих аката у пословању. Душан Жугић је у раду *Ревалоризација архивске грађе и документарног материјала са продуженим роковима чувања* презентовао искуство архивиста Историјског архива Ужице у служби депоа са вредновањем документације финансијске и кадровске провенијенције, коју стечајни управници предају архиву на чување, са посебним освртом на анализу употребне вредности тих докумената. Мирјана Миленковић нас је у свом раду *Танасије Ж. Илић, професор и архивиста* подсетила на једног од заборављених архивских посленика, гимназијског професора историје и архивисте, чији се лични фонд чува у Историјском архиву Београда. Биографију још једног представника српске архивистике, Ђорђа Стаменковића, дугогодишњег директора Историјског архива Ниш, представила је Ивана Јовановић у раду *Испод пера мало хладовине – Ђорђе Стаменковић (1929–1994), доајен српске архивистике*. Милорад Јовановић је отворио веома значајно питање у српској архивистици – питање разграничења архивских фондова. У раду *Питање разграничења и формирања архивских фондова правосудних органа у постсоцијалистичкој Србији* указао је на неопходност редефинисања постојећих архивских фондова правосудних органа – потребу да се установе њихове крајње граничне године и започну нови фондови према критеријумима за формирање фондова. У раду Горана Милосављевића *Трагом Кнеза Михаила у Крагујевцу, пут ка тематском водичу* истакнут је значај израде тематског водича кроз архивску грађу о кнезу Михаилу, са циљем да се овај драгоцени историјски извор приближи корисницима и пружи потребне информације истраживачима. Последњи рад у овој тематској целини, рад Зорице Смиловић *Потенцијали Историјског архива Београда као партнера образовног система у Србији*, посвећен је архивској педагогији и анализи образовно-васпитне делатности ИАБ.

Трећа тематска целина под називом Архивска грађа у иностранству од значаја за историју српског народа садржи укупно осам радова, прегледних и информативних прилога. Први рад у оквиру ове тематске

целине *Прокупље и Чачак у светлу архивске грађе Аустријског државног архива*, аутора др Филипа Крчмара, пружа нам информације о архивској грађи Аустријског државног архива и обухвата фотографије и судске предмете из Првог светског рата, настале у време аустроугарске окупације Србије. Др Кристина Јоргић Степановић ауторка је рада *Југословенски ратни заробљеници у изворима Аролсен архива – Међународног центра посвећеног нацистичком прогону* у којем је представила архивску грађу поменутог архива, са посебним освртом на грађу о југословенским ратним заробљеницима, пружила информације о најзначајнијим пројектима које је Архив у Аролсену покренуо и указала на могућности истраживања. Рад Вере Филиповић *Архивска грађа Српске православне епархије Будимске у Сентандреји* пружа информације о фондовима и збиркама Архива Епархије будимске, који су од изузетног значаја за историју српског народа. Александра Пијук Пејчић у раду *Патње Срба у логору Арад кроз дневничке записе Манојла Илића* приказала је положај Срба интернираних у логор Арад – услове смештаја у логору, исхрану, хигијену, разне болести, присиљан рад. У раду *Градиво архива БиХ о слању српске дјеце на прехрану у Хрватску и Војводину током 1917. и 1918. године* Шимун Новаковић представио је фондове Архива Босне и Херцеговине (Влада народног вијећа СХС за БиХ, Земаљска влада за Босну и Херцеговину 1919–1921, Повјереништво Министарства социјалне политике за Босну и Херцеговину 1920–1921, Повјереништво за социјалну политику – Обласни одбор за заштиту деце и младежи и Покрајинска управа за БиХ) у којима се налази архивска грађа која сведочи о слању деце из најугроженијих босанскохерцеговачких котара на прехрану у Хрватску и Војводину, међу којима су била и српска деца, претежно из источне Херцеговине. Амела Бедаковић је у раду *Коло српских сестара у Сарајеву 1920–1941. године* презентovala деловање ове организације кроз ширење идеје хуманог, просветног и националног рада. Зоран Стевановић аутор је рада *Истраживања у Мађарској, Српске привилегије – пројекат од националног значаја* који пружа податке о истраживањима изворне архивске грађе која је Архив Војводине обавио у установама културе и заштите у земљи и иностранству, у оквиру пројекта Српске привилегије, са посебним освртом на истраживање у Мађарској. Рад Видосаве Ераковић *Улога Главног архивског савета ФНРЈ и Савета Академија наука ФНРЈ у организовању истраживања и микрофилмовања архивске грађе за историју југословенских народа у страним архивима* посвећен је улози југословенских научних и архивских институција, органа и организација у организовању истраживања архивске грађе у страним архивима, њеном микрофилмовању и објављивању, као крајњем циљу.

Зборник Архивска грађа у теорији и пракси 7 резултат је још једног окупљања архивиста из Србије и региона и њиховог конструктивног дијалога о актуелним темама из архивске службе.

Бојана Јовац, архивски савешник

Бранислава Милошевић, архивски савешник

Историјски архив Крушевац

КУЛТУРНА ДЕЛАТНОСТ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА КРУШЕВАЦ

Историјски архив Крушевац као важна Установа у култури дугогодишњи је учесник културних догађаја у граду и сваке године даје свој допринос у њиховој организацији поводом обележавања важних датума из историје крушевачког краја.

У оквиру овогодишњих догађаја, обележена су два датума – Видовдан, Дан Крушевца, основаног 1371. године као престоног града кнеза Лазара, и 14. октобар, Дан ослобођења града у Другом светском рату.

Почев од 1889. године, када је усвојен предлог председника Владе тадашње Краљевине Србије, на 500-ту годишњицу од Косовског боја, Видовдан се обележава у целој земљи. Те давне 1889. године Крушевац је био центар дешавања. Централна церемонија одавања почаст кнезу Лазару и његовој војсци одржала се у нашем граду, престолом граду Лазареве Србије.

Поводом обележавања овог важног датума за наш град, али и за целу Србију, Архив је организовао изложбу „Знаменитости Крушевца – у част Видовдана“, ауторки Бојане Јовац и Браниславе Милошевић, као и округли сто „220 година од почетка Првог српског устанка и 635 година од Косовског боја“. На изложби су приказани културно-историјски споменици и знаменитости нашег града, а који су постављани током више година у част Видовдана. Међу великим бројем фотографија споменика и разгледница из архивских збирки посебну пажњу су привукле копија фотографије постављања темеља Споменика косовским јунацима из 1889. године, разгледнице са почетка 20. века и фотографије цркве Лазарице, као и фотографије споменика и обележја у вези са знаменитим личностима нашег краја (кнеза Лазара, кнегиње Милице, деспота Стефана, кнегиње Јелене Балшић), грбу Хребелановића, мозаицима у Свечаној сали Градске куће и другим знаменитостима.

Одељење за прикупљање и обраду архивске грађе Радничког покрета и НОБ-а формирано је 1969. године у оквиру Историјског архива Крушевац. Прикупљена архивска и мемоарска грађа чува се у Збиркама о радничком покрету и НОБ-у. Поред прикупљања архивске грађе, обрађиване су и биографије истакнутих учесника радничког покрета. Из обиља докумената који се чувају у нашем Архиву, издвојен је део из Збирке фотографија – тридесет три фотографије учесника НОБ-а нашег краја, са прикупљеним биографским

подацима, сећања преживелих учесника рата из Мемоарске грађе и лична документа из Збирке варија. У почетку, жене су учествовале у санитетским одредима. Временом, њихова улога је постајала све значајнија. Учешћем у борбама, доказале су

храброст и спремност на одбрану земље, једнако као мушкарци. Највећи број чиниле су ученице, студенткиње, просветне раднице и интелектуалке.

Захваљујући раду овог Одељења, Историјски архив Крушевац био је у прилици да у оквиру обележавања осамдесет година од ослобођења града у Другом светском рату, припреми изложбу „80 година од ослобођења Крушевца у Другом светском рату – жене Расинског округа у рату“, ауторки Бојане Јовац и Браниславе Милошевић, као и округли сто „80 година од ослобођења Крушевца у Другом светском рату“.

Програми Историјског архива Крушевац медијски су били веома пропраћени. Октобарски програм промовисан је, поред регионалних медија, и на Јавном сервису РТС-а.

Поред горенаведених догађаја, Архив је, у оквиру вишегодишњег програма „Дани историје крушевачког краја“, први пут ове године приредио и две едукативне радионице за ђаке основних школа под називом „Разгранала грана“ и „Приче из нашег угла“. У оквиру прве радионице ученици су имали прилике да погледају Матичне књиге, сазнају како се праве породична стабла, док им је на другој представљена крушевачка предратна и послератна штампа, као и избор из старих и ретких књига, а имали су прилике и да сами саставе кратке чланке о школским активностима. Радионице су биле веома посећене, а због великог интересовања, замишљене као октобарски програм, биће настављене до краја године.

ВИРТУЕЛНА ИЗЛОЖБА „НАША ПРОШЛОСТ – ОД ОСНИВАЊА ДО ЗАБРАНЕ 1964–1976“

Поводом шездесет година од објављивања првог броја часописа „Наша прошлост“, на интернет презентацији Историјског архива Краљево постављена је виртуелна изложба „Наша прошлост – од оснивања до забране 1964–1976“, аутора Јасминке Марковић, вишег архивисте, и Александра Лазовића, архивисте, која је доступна на адреси <https://arhivkraljevo.org.rs/izlozba-nasa-proslost/>.

Виртуелни концепт поставке осмишљен је тако да омогућава једноставан приступ садржају који доприноси популаризацији и очувању прошлости, промоцији културног наслеђа и подстицању интересовања за разноврсне теме међу ширим аудиторјумом.

Изложба пружа увид у важност часописа као извора информација и говори о историјату, циљевима, садржају, уређивачком тиму и ауторима, изазовима у оквиру издавачке делатности, финансијским проблемима и тешкоћама које су довеле до забране његовог објављивања. Часопис је представљао значајну платформу за научноистраживачки рад, око кога су били окупљени угледни професори универзитета и сарадници који су обрађивали разноврсне теме из националне, локалне и историје НОБ-а, етнологије, историје уметности и архитектуре, распоређене у оквиру рубрика – чланци, прикази, расправе, дискусије, саопштења и белешке. Приказани су примерци часописа, изводи из чланака, архивска документа и фотографије.

Од самог формирања, часопис је пролазио кроз тешке и неизвесне периоде, различите концепте, форме и уређивачку политику. Упркос бројним изазовима и проблемима, као што су чести прекиди у издавању, забрана дистрибуције и гашење, успео је у више наврата да поново заживи и данас постане једна од значајнијих стручних публикација.

Историјски архив Краљево је у периоду од оснивања до забране часописа објавио шест публикација, од тога пет самостално. Први број часописа „Наша прошлост“ изашао је у јануару 1964. године, у сарадњи са Друштвом историчара среза Краљево, чиме је започела издавачка делатност Историјског архива Краљево. Часопис је покренут са циљем да окупи сараднике који ће допринети систематском проучавању локалне историје и постављању темеља за израду монографија о Краљеву, Чачку, Крушевцу и другим већим насељима на овом простору. Замисао да публикација излази тромесечно, нажалост, није остварена због недостатка финансијских средстава за њено штампање, али и због ангажовања

запослених на другим истраживачким пословима, као што су прикупљање грађе за писање хроника и монографија о појединим насељима и мемоарске грађе о НОБ-у. После двогодишње паузе, Историјски архив Краљево објавио је два двоброја часописа 1967. и 1968. године са поднасловом „историјска ревија“. Двоброј су одликовали аналитичко-критички текстови распоређени у оквиру рубрика, поткрепљени илустрацијама и фотографијама.

У периоду од 1969. до 1976. године часопис „Наша прошлост“ нашао се у веома специфичној и парадоксалној ситуацији. Наиме, као „годишњак“ излазио је двогодишње и то 1969/1970, 1971/1972. и 1973/1974. године. Обухватао је разне теме из националне историје, са посебним акцентом на локалну историју НОБ-а краљевачког и суседних крајева. У то време успостављена је успешна сарадња и са другим установама културе и појединцима који су у својој струци остварили запажене резултате.

Међутим, уследио је нови прекид у издавању часописа због приказа књиге групе аутора „Нови Пазар и околина“, у коме је историчар Вукман Ђулафић оспорио бројне чињенице које нису биле у духу актуелне политике и идеје о братству и јединству. На предлог Окружног јавног тужилаштва у Краљеву од 11. маја 1976. године, Окружни суд у Краљеву донео је Решење о забрани дељења часописа „Наша прошлост“ у издању Историјског архива Краљево и наредио уништавање двоброја за 1973/1974, који је штампан 1975. године. У сачуваним бројевима недостаје поменути текст од стране 209 до 236.

Часопис „Наша прошлост“ је после једанаест година паузе 1986. поново покренуо Историјски архив Краљево у сарадњи са Народним музејом Краљево, када су и постављени темељи заједничке редакције ове две веома значајне установе културе са циљем очувања и промовисања културно-историјског наслеђа. У оквиру „Листе часописа у области друштвених наука“ часопис је 2008. добио категоризовану вредност М53, а 2011. године међународну редакцију.

Виртуелна изложба о часопису „Наша прошлост – од оснивања до забране 1964–1976“ приказује разне аспекте кроз које је прошао издавачки првенац Историјског архива Краљево и омогућава посетиоцима да на својим мобилним телефонима и рачунарима одаберу појединачно сваки документ и фотографију и погледају их у већој резолуцији.

Весна Цвейковић, архивист
Историјски архив „31. јануар“ Врање

ИЗЛОЖБА „100 ГОДИНА КЛУПСКОГ ТЕНИСА У ВРАЊУ 1924–2024.“

У оквиру обележавања спортског јубилеја, у Галерији Народног музеја у Врању, 17. октобра 2024. године Историјски архив „31. јануар“ приредио је изложбу „100 година клубског тениса у Врању 1924–2024“ чији су аутори архивисти Александра Јанчић, Весна Цветковић, Славица Димитријевић и архивски саветник Милољуб Миша Стојчић. Аутори су „пратећи трагове“ кроз прегршт фотографија, докумената и новинских чланака успели да прикажу један век историје тениског спорта на простору Врања и својом поставком концепираном на тридесет панова и пет витрина испричали дивну причу о ентузијазму појединаца, заљубљеника у тениски спорт. Изложбу прати и каталог са уводним текстом и илустрованим садржајем у обиму од осамдесет четири странице.

Ово је једна од важнијих поставки Архива и њен се значај огледа и у томе што су породице Аврамовић, Ђорђевић, Антић, Србинац, Дединац, Михајловић, Димић, Трајковић и Мерцијевић дале свој допринос уступајући породичну архиву и несебично помогле у самој припреми изложбе.

Из ње сазнајемо да је први тениски клуб у Врању оформљен 1924, само две године након што је у Загребу основан Тениски савез Југославије, а да је великодушну финансијску помоћ за изградњу првог тениског терена дао трговац и добротвор Јован Јанковић Лунга. Из захвалности према њему клуб је носио име „Тениски клуб Лунга – Врање“. Изложба затим прати хронолошки развој и успехе врањанских тениских клубова од оснивања до почетка Другог светског рата, затим период обнове тениског спорта 50-их година XX века и изградње нових терена, па све до почетка

новог миленијума и оснивања тениског клуба „Лав“ и савремене „Тениске академије ДСМ“.

Сазнајемо да су у Врању тенис играли инострани дипломати и официри, али да је био популаран и између познатијим Врањанцима и интелектуалцима. Такође видимо фотографије са првог међуградског тениског меча између тениских клубова из Ниша и Врања 1930. године. Посебан акценат изложбе стављен

је на грађу која се односи на велики успех врањанских тенисера који су 25. октобра 1957. године изборили титулу првака Србије.

Међу 250 експоната, осим архивске грађе која сведочи о сто година историје клубског тениса у Врању, изложбenu поставку у пет витрина чине и експонати попут дресова, лоптица, заставица, плакета, тениских рекета, медаља и пехара са разних тениских турнира.

Како би и генерације које долазе имале прилику да сазнају за догађаје из ближе и даље прошлости, као и о успесима врањанских тенисера, сва архивска грађа уступљена од породица је дигитализована и од њих ће се формирати албуми који ће се чувати у Архиву, док ће оригинали након изложбе бити враћени породицама.

Изложбу је отворио председник Тениског савеза Србије Горан Ђоковић и том приликом истакао да ће Тениски савез Србије учинити све да помогне да се традиција тениса у Врању настави.

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА „БЕОГРАД: ДВАДЕСЕТЕ ГОДИНЕ ДВАДЕСЕТОГ ВЕКА“

Сарадници Историјског архива Београда Слободан Мандић, Снежана Лазић и Драгана Митрашиновић приредили су изложбу и пратећи каталог под називом *Београд: двадесете године двадесетог века*. Изложба је отворена 16. априла 2024. у Галерији Југословенске кинотеке, а отворио је Александар Ерделановић, управник Архива Југословенске кинотеке.

Изложба *Београд: двадесете године двадесетог века* води нас кроз време од пре једног столећа, у коме су постављени темељи велеградском изгледу и атмосфери нашег главног града. Завршетак Првог светског рата и проглашење Београда престоницом нове југословенске државе 1. децембра 1918. године најавило је нови, веома динамичан период у развоју града. Наступило је време обнове, демографског, привредног и културног успона. Двадесетих година XX века Београд доживљава велики популациони раст и постаје средиште и најдинамичнија урбана целина нове државе. Услед обнове и изградње уследило је велико досељавање новог становништва. То је и период у којем долази до интензивног развоја трговине, као и велике потражње за новцем, што је утицало и на опоравак банкарског сектора. Поред изградње индустријских и стамбених објеката, обнављају се предратне и оснивају нове школске и научне институције, отварају спортски клубови и оснивају удружења. То је деценија у којој се уводи редован градски превоз. У исто време, Београд пролази и кроз турбулентан политички период, атмосфера у граду обележена је бројним аферама, преокретима, променама, атентатима, демонстрацијама и уличним метежима.

Аутори су за сагледавање што потпуније слике о развоју и животу Београда у једној од кључних деценија у његовом развоју, у првом реду користили богату грађу Историјског архива Београда: писма, уговоре, различита документа, фотографије, разгледнице, цртеже, мапе, архитектонске нацрте, часописе итд. Презентовани материјал груписан је у оквиру тридесет три тематске целине на тридесет четири изложбена паноа, на основу грађе из тридесетак архивских фондова и збирки, а коришћено је и седам листова периодике. Аутори су у одабиру експоната предност дали до сада необјављеној или мање познатој архивској грађи.

Изложбу *Београд: двадесете године двадесетог века* прати и богато илустровани каталог на осамдесет четири стране, чији су рецензенти Владимир Дуловић и проф. др Радина Вучетић. Текст каталога обрађује различите теме: од пулсирања политичких догађаја, одржавања локалних избора и уређења града, преко урбанизације, уметничких и културних манифестација, развоја индустрије, привреде, здравства, саобраћаја и путовања, школства и просвете, здравства и социјалне заштите, спорта и туризма, па све од увида у друштва за унапређење односа са другим државама и свакодневног живота становништва.

У каталогу је дата и хронологија која важне догађаје из ове деценије ставља у правилан временски контекст. На самом крају налази се списак литературе, као и резиме на енглеском језику.

Дарко Пачавра, архивист
Државни архив Србије

ДОДЕЛА НАГРАДЕ „ЗЛАТНА АРХИВА“ И „ГОДИШЊЕ НАГРАДЕ ЂУРЂА И. ЈЕЛЕНИЋА“

Поводом Дана државности Републике Србије од 14. до 16. фебруара 2025. године у Државном архиву Србије изложена је Дечанска повеља из 1330. године. Приликом отварања изложбе уприличена је додела две равноправне награде „Златна архива“ које се додељују заслужним архивистима и архивским установама из средстава Фондације Александра Арнаутовића, као и „Годишња награда Ђурђа И. Јеленића“ из Задужбине Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић за 2024. годину.

Комисија за доделу двеју равноправних награда „Златна архива“ Фондације Александра Арнаутовића у саставу Велибор Тодоров (председник) и Нада Петровић и Александар Рафаиловић (чланови), донела је одлуку да се награда „Златна архива“ за заслужног појединца за 2024. годину додели Славици Соломун, архивском саветнику у Државном архиву Србије, док је награда за установу додељена Архиву Косова и Метохије.

Славица Соломун запослена је у Државном архиву Србије од 1997. године. Радила је у Одељењу архивске грађе старог периода, као и у Одељењу архивске грађе новог периода, чији је и руководиоца од 2010. године. Своје искуство и знање стечено архивистичким радом поделила је са архивском заједницом кроз учествовање на архивистичким саветовањима, као сарадник на приређивању више изложби, као и објављивањем радова у више стручних часописа, између осталих и у „Архивском гласнику“. Приређивач је неколико књига у издању Државног архива Србије, као и петог кола библиотеке „Подсећања“. За потребе објављивања књиге посвећене жртвама Првог светског рата обавила је вишегодишње истраживање током којег је прикупила више од 18.000 имена жртава. Један је од приређивача зборника докумената о војним и цивилним губицима становништва са територије Пожаревачког (Браничевског) округа у балканским ратовима и у Првом светском рату. Члан је Управног одбора и Стручног савета Државног архива Србије, Управног одбора Задужбине „Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић“ и Извршног одбора Архивистичког друштва Србије. У периоду од 2015. до 2019. године била је члан Управног одбора Историјског архива Сомбор.

Архив Косова и Метохије се средином 2021. године вратио у свој завичај наомак Приштине. У првим годинама рада након повратка, и поред свих потешкоћа са којима се сусрећу институције и установе Републике Србије на Косову и Метохији, обновљена је издавачка, изложбена и редовна архивска делатност. Посебно се истиче редовно спровођење стручног надзора над имаоцима и ствараоцима архивске грађе на територији читаве покрајине. Такође, Архив Косова и Метохије започео је прикупљање грађе о значајним личностима са простора Косова и Метохије, личних и породичних архива, значајних докумената, фотографија, видео и аудио-снимака насталих током периода онемогућене архивске делатности. Уз подршку Министарства и Државног архива Србије започео је процес дигитализације и успостављања електронског архива, док је архивска библиотека обновљена уз директну подршку

Славица Соломун, архивски саветник Државног архива Србије
добитница је награде „Златна архива“
Фондације Александра Арнаутовића

Награда „Златна архива“ за установу додељена Архиву Косова и
Метохије. У име архива награду је примио
директор Марко Марковић

Др Борис Томанић, добитник „Годишње награде Ђурђа И. Јеленића“, за публикацију „Преокрет. Југославија и Бугарска у завршној фази Другог светског рата 1943/1944–1945/1946“

Др Нино Делић, добитник „Годишње награде Ђурђа И. Јеленића“, за монографију „Карловачка митрополија крајем 18. и почетком 19. века. Демографске прилике“

Др Мирослав Перишић, директор Државног архива Србије, са добитницима награде „Златна архива“ и „Годишње награде Ђурђа И. Јеленића“ за 2024.

целокупне архивске мреже на челу са Државним архивом Србије. Посебно треба имати у виду активности и иницијативе покрајинског архива на обнови рада међуопштинских архива у Призрену, Приштини и Ђилану. Рад Међуопштинског архива у Призрену обновљен је 2023. године, са привременим седиштем у Штрпцу, од када ради на заштити грађе, документарног материјала и културног наслеђа, уз велике изазове, на које је одговорио издавањем књиге „Испоснице отпора: српска културна баштина призренског подгора, Сиринићке и Средачке жупе“, историчарке Јелице Михајловић.

Од 2021. године Архив Косова и Метохије активни је учесник Међународног сајма књига у Београду, архивских саветовања и стручних семинара. Успостављена је институционална сарадња са Међуопштинским архивом у Ужицу и Историјским архивом „31. јануар“ у Врању, те потписан меморандум о сарадњи са Архивом Републике Српске у Бања Луци.

Жири за доделу „Годишње награде Ђурђа И. Јеленића“, која се од 1998. године додељује за научни рад из области архивистике и историје, у саставу: проф. др Мира Радојевић (дописни члан САНУ и управник Архива САНУ, професор Филозофског факултета Универзитета у Београду у пензији), др Милан Терзић (директор Архива Југославије) и др Петар В. Крестић (научни саветник Историјског института), једногласно је одлучио да се за 2024. годину доделе две равноправне награде. Др Борис Томанићу додељена је награда за публикацију „Преокрет. Југославија и Бугарска у завршној фази Другог светског рата 1943/1944–1945/1946“, насталу на истраживању историјских извора у архивским установама у Србији, Северној Македонији и Бугарској. У монографији која је фактографски и садржински пребогата, у погледу коришћења докумената, мемоаристике, штампе и релевантне литературе, аутор износи своја тумачења и закључке, али допушта и постављање нових питања и отварање нових разматрања.

Др Исидора Точанац Радовић и др Нино Делић добитници су награду за монографију „Карловачка митрополија крајем 18. и почетком 19. века. Демографске прилике“, која представља први научни рад у области историјске демографије, а прати демографске промене православног и посредно српског становништва на широком простору Хабзбуршке монархије у дужем временском периоду. Поред нових резултата и закључака које доноси, она јасно указује на потребу мултидисциплинарног приступа истраживачким темама, неопходност рада на изворној грађи и важност архивских истраживања у историографији, дајући значајан допринос историјској науци.

САДРЖАЈ

- 1 Лела Павловић**
УВОДНИК
- 3 Слободанка Цветковић**
ИЗВЕШТАЈ СА
МЕЂУНАРОДНОГ
АРХИВИСТИЧКОГ
САВЕТОВАЊА „СЕНТА 2024”
- 6 ЗАКЉУЧЦИ СА**
МЕЂУНАРОДНОГ
АРХИВИСТИЧКОГ
САВЕТОВАЊА „СЕНТА 2024”
- 8 Слободанка Цветковић**
ФОРМИРАН ЈЕ
АРХИВСКИ САВЕТ
- 9 Иштван Фодор**
САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ
АРХИВА У СЕНТИ СА
УСТАНОВАМА У МАЂАРСКОЈ У
ПЕРИОДУ 2014–2024. ГОДИНЕ
- 11 Александар Бережнов**
АРХИВИ И МУЗЕЈИ –
ИМА НЕКА ЈАВНА ВЕЗА
- 13 Неда М. Мирић**
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ У
СМЕДЕРЕВУ – НАКОН
ТРИДЕСЕТ ГОДИНА
- 15 Бранислава Стојковић**
МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНА
САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ
АРХИВА „31. ЈАНУАР“ ВРАЊЕ У
2024. ГОДИНИ
- 16 Владимир Дамњановић**
МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНА
САРАДЊА МЕЂУОПШТИНСКОГ
ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
ВАЉЕВО
- 18 Софија Бабић**
МЕЂУИНСТИТУЦИОНАЛНА
САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ
АРХИВА ЗРЕЊАНИН И МУЗЕЈА
ВОЈВОДИНЕ
- 19 Дејан Живановић**
СТАЊЕ СТВАРИ ИЗ
ДРУГОГ УГЛА – САРАДЊА
ГРАДА ШАПЦА СА
МЕЂУОПШТИНСКИМ
ИСТОРИЈСКИМ АРХИВОМ
ШАБАЦ
- 21 Владимир Дудић**
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КИКИНДА
И САРАДЊА СА ДРУГИМ
УСТАНОВАМА КУЛТУРЕ
- 22 Драгана Митрашиновић**
САРАДЊА ИСТОРИЈСКОГ
АРХИВА БЕОГРАДА СА ДРУГИМ
ИНСТИТУЦИЈАМА
- 24 Дејан Милутиновић, Жељко Радаковић**
ДОМАЋА И МЕЂУНАРОДНА
КУЛТУРНА САРАДЊА АРХИВА
ВОЈВОДИНЕ И ДРУГИХ АРХИВА
У ЊЕГОВОЈ НАДЛЕЖНОСТИ
- 26 Видосава Ераковић**
САРАДЊА АРХИВА
ЈУГОСЛАВИЈЕ СА
УСТАНОВАМА КУЛТУРЕ, НАУКЕ
И ОБРАЗОВАЊА ТОКОМ 2024.
ГОДИНЕ
- 28 Дарко Маринковић**
САРАДЊА ВОЈНОГ
АРХИВА СА ДРЖАВНИМ
ИНСТИТУЦИЈАМА,
УСТАНОВАМА КУЛТУРЕ
И ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ
НАСЛЕЂА У ЗЕМЉИ И
ИНОСТРАНСТВУ
- 30 Љиљана Бубњевић**
ИЗВЕШТАЈ СА 32. КОНВЕНЦИЈЕ
ICARUS-А ОДРЖАНЕ У
НОВОМ САДУ
- 32 Наташа Милошевић Дулић**
5. ТУЗЛАНСКИ АРХИВСКИ
ДАНИ
- 33 Дијана Бореновић**
ОДРЖАНА МЕЂУНАРОДНА
КОНФЕРЕНЦИЈА У СУБОТИЦИ:
17. СУБОТИЧКИ АРХИВСКИ
ДАН – ВИДЉИВОСТ ЖЕНА У
АРХИВСКОЈ ГРАЂИ
- 34 Весна Петровић**
ДВЕ ДЕЦЕНИЈЕ ОД
ПРЕУЗИМАЊА АРХИВСКЕ
ГРАЂЕ ОД БИА
- 35 МА Игор Ракић**
НАЦИОНАЛНИ АРХИВ ЧЕШКЕ
РЕПУБЛИКЕ – МЕСТО КОЈЕ
ТРЕБА ПОСЕТИТИ
- 37 МА Видосава Ераковић**
АРХИВСКА ГРАЂА У ТЕОРИЈИ
И ПРАКСИ 7
- 39 Бојана Јовац, Бранислава Милошевић**
КУЛТУРНА ДЕЛАТНОСТ
ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА
КРУШЕВАЦ
- 40 Јасминка Марковић**
ВИРТ УЕЛНА ИЗЛОЖБА „НАША
ПРОШЛОСТ – ОД ОСНИВАЊА
ДО ЗАБРАНЕ 1964–1976“
- 41 Весна Цветковић**
ИЗЛОЖБА „100 ГОДИНА
КЛУПСКОГ ТЕНИСА У ВРАЊУ
1924–2024.“
- 42 Милка Лазич**
ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА
„БЕОГРАД: ДВАДЕСЕТЕ
ГОДИНЕ ДВАДЕСЕТОГ ВЕКА“
- 43 Дарко Пачавра**
ДОДЕЛА НАГРАДЕ „ЗЛАТНА
АРХИВА“ И „ГОДИШЊЕ
НАГРАДЕ ЂУРЂА И. ЈЕЛЕНИЋА“
- Насловна страна:**
Плакат Архива Југославије
за изложбу
„Од Антверпена до Сеула.
Учешће српских олимпијаца
(Југославија) на летњим
олимпијским играма (1920–1988)“
аутор: Звонко Купрешанин

